

**ЙОСАФАТ КУНЦЕВИЧ - ПОМІЧНИК І АРХИЄПИСКОП
ПОЛОЦЬКИЙ**

(Відбитка з «*Записки ЧСВВ*» - Том VI (XII) - Вип. 1-4)

РИМ 1967

І. І. ПАТРИЛО, ЧСВВ

ЙОСАФАТ КУНЦЕВИЧ - ПОМІЧНИК І АРХИЄПИСКОП ПОЛОЦЬКИЙ

Спосіб вибору та йменування Єпископів ніколи не був однаковий і ніколи не залишився незмінний через довший період часу. Від виборів, у яких брало участь духовенство і миряни, дуже скоро — за малими виїмками — прийнято встановлену Вселенськими Соборами практику: на Заході введено пряме йменування Апостольським Престолом, а на Сході ролю виборця перейняв ієрархій Синод.

Св. Йосафат Кунцевич був іменований Помічником і Архiepіскопом Полоцьким на основі тодішньої діючої в Київській Митрополії практики, яка не в усьому відповідала уявлінням деяких авторів¹ та навіть різнилася від того способу, який встановлено в найновішому східньому праві Католицької Церкви².

І. - ІМЕНУВАННЯ ЄПИСКОПІВ У СХІДНІЙ ЦЕРКВІ

Справою йменування єпископів займався вже перший Вселенський Собор, Нікейський I, в 325 року, який в одній з своїх 20 постанов ухвалив, щоб владик вибирали всі єпископи даної церковної області (провінції), а принайменше синод трьох єпископів, а інші були обов'язані подавати свою згоду на письмі; затвердження вибору належало до митрополита області³. Те саме ухвалено

---

¹ *Енциклопедія Українознавства*, словникова частина, стор. 655.

² *Motu Proprio «Cleri Sanctitati»* 1957.

³ «*Episcopum convenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia episcopis ordinari. Si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem aut propter itineris longitudinem, modis omnibus tamen tribus in id ipsum convenientibus et absentibus episcopis pariter decernentibus et per scripta consentientibus tunc ordinatio celebretur. Firmitas autem eorum, quae geruntur*

й на Антіохійському Синоді в 341 р., в 19-му каноні, з додатком, щоб на цьому Синоді брали участь всі священники тієї церковної області ⁴.

На другому Нікейському, тобто VII Вселенському Соборі в 787 р., покликуючись на постанову першого Нікейського Собору, в третьому каноні подано ще й заборону приймати вибір з рук князів, під карою уневажнення поставлення такого єпископа ⁵. Ще виразнішими словами таку ухвалу повторено і на червертому Константинопольському Соборі, тобто VIII Вселенському, в 869 р., виключаючи канонем 22-им будьяку участь світських людей, залишаючи за мирянами тільки чисто фізичну присутність ⁶.

Але в Константинопольському патріархаті ці постанови зазнали скоро докорінних змін, бо майже всі єпархії стали підчинені прямій судовласті патріарха, а митрополити задержали тільки самий титул, без будьякої влади; вибір і назначення єпископів зарезервовано патріаршому Синодові, а потвердження і висвяту — самому патріархові ⁷. Вибір єпископів на провінційних Синодах зберігся тільки в деяких митрополіях, які і далі заховали ще деякі митрополічі права і владу, а не зістали, як інші, тільки почесним титулом.

До тих нечисленних митрополій належала теж і Київська митрополія, яка, на ділі, була архієпископством, майже як архієпископство Кіпрське чи Болгарське, по знесенні патріархату, і в якій Київські Владики носили титул Митрополита — Архієпископа ⁸.

---

per unamquamque provinciam, metropolitano tribuatur episcopo». FONTI, Fascicolo IX, *Discipline General Antique*, t. I, 1, par Pericles P. JOANNOU, 1962, p. 26.

⁴ ІВІДЕМ, t. I, 2, p. 119.

⁵ «Omnis electio a principibus facta episcopi aut presbyteri diaconi, irrita maneat secundum regulam quae dicit: «si quis episcopus saecularibus potestatibus usus, ecclesias per ipsos obtineat, deponatur, et segregentur omnes qui illi communicant». Oportet enim ut qui provehendus est in episcopum, ab episcopis eligatur, quemadmodum a sanctis patribus qui apud Nicaeam convenerunt, in regula definitum est...»; ІВІДЕМ, t. I, 1, p. 250-251.

⁶ ІВІДЕМ, p. 333.

⁷ Соколов І. І., *Епархіальное управление в праве и практике Конст. Церкви настоящего времени*, С. Петербург 1907, ст. 101-102.

⁸ Пор. різні документи в «*Архив Юго-Западной России издаваемый временною Коммиссией для разбора древних актов*», Київ 1859-1904, Ч. 1, том X, чч. 39, 47, 50, 52, 54, 55, 56; *Акты относящиеся к истории Западной России*,

II. - ВИБІР Й ІМЕНУВАННЯ ЄПІСКОПІВ В КИЇВСЬКІЙ МИТРОПОЛІЇ ПЕРЕД БЕРЕСТЕЙСЬКОЮ УНІЄЮ 1596 р.

Спочатку в Київській митрополії практика вибору та йменування всіх єпископів була подібною до постанов Вселенських Соборів. За винятком небагатьох єпископів, які були безпосередньо прислані в Візантії, на початку християнського періоду, всі інші єпископи були назагал вибрані самими єпископами та митрополитом ⁹.

Деякий вплив у цих виборах, хоч не все однаковий, мали теж князі, які часом давали дозвіл на самі вибори, а деколи й впливали на їхній вислід, пропонуючи свого кандидата. Крім того, в деяких містах чималий голос здобули собі теж представники церковних громад, як світські так і духовні ¹⁰, що головню стосувалося Новгороду Великого, в якому, за словами історика В. Заїкіна, розвинувся зовсім інший як на Півдні соціяльний та політичний устрій ¹¹.

Однак, деякі автори надто перенаголошують цей вплив церковних громад, нав'язуючи його до « ознак церковної соборности », яка мала б характеризувати давній устрій Київської Митрополії ¹². Вислів в літописного оповідання: « недостойно наскакувати на святительський чин, тільки кого Бог покличе, князь захоче та люди », і слова кн. Всеволода III (1178): « не вибрали його люди землі на-

---

собрание и издание Археологической Комиссией, СПб., IV, чч. 14, 24, 25, 31, 32, 44, 48, 51, 64, 68, 87, 137, 143, 153, 175, 176, 234; Акти относящиеся к истории Южной и Западной России, СПб., II, чч. 40, 41, 49;

RATYLO I., *Archiepiscopi-Metropolitani Kievo-Halicenses*, Romae 1963, pp. 24, 51-56.

⁹ LOZOVEI P., *De Metropolitanorum Kioviensium Potestate*, Romae 1962, p. 54-64.

¹⁰ Власовський І., *Нарис історії Укр. Прав. Церкви*, I, 1955, стор. 46, 178; Лотоцький О., *Укр. джерела церковного права*, 1931, стор. 192; *Архив Юго-Зап. Р.*, ч. I, том IV, ч. 140; Петрушевич А., *Сводная летопись*, I, стор. 48-52; Маркевич Г., *Выборное начало в духовенствѣ в древне-русской, преимущественно юго-зап. Церкви до реформи Петра I*, в «Труди Киевской Дух. Академії», 1881, III, стор. 270-272, 511. — В нас це передусім відноситься до практики вибору єпископа у самому Львові.

(STASIW M., *Metropolia Haliciensis*, 1960, p. 87, 210).

¹¹ Заїкин В., *Участіє свѣтскаго элемента в церковном управленіи, выборное начало и « соборность » в киевской митрополіи в XVI и XVII вв.*, 1930, стор. 10-14. Але, і та своєрідна практика в Новгороді В. не була зовсім незалежна від митрополита та, мабуть, і єпископів, пор.: LOZOVEI P., *о.с.*, 61-63.

¹² Лотоцький О., *ц. тв.*, стор. 192; Власовський І., *ц. тв.*, I, стор. 46, 178; Чубатий М., *Про давнє становище церкви в козацькій державі*, в «Богословія» 1925, кн. 1-2.

шої», не слід надто узагальнювати і на їхній основі ніяк не можна робити висновку, що це був «загальний погляд того часу».

Урядові документи, яких збереглося до наших часів ще досить багато, говорять зовсім що інше.

Ярослав Мудрий, як передав літописець, року 1051 «постави Ларіона митрополитом Руси в св. Софії, собрав єпископи»; так само 1147 року «Ізяслав постави митрополита Кліма, калугера, Русина, особ с шестью єпископи» (Лаврентіївська), а в Іпатіївській Хроніці ще й додається, що «достоит шедшеся єпископом митрополита поставиги»¹³.

Про «поставлення» єпископа Володимирського над Клязмою на соборі владик з митрополитом читаємо в діяннях того ж Собору, який відбувся 1274 року¹⁴. Ще виразніше про вибір єпископа єрархією з митрополитом читаємо в Софійським Літописі з року 1300: «Прііха Максим митрополит в Новгород, а с ним прііха єпискуп Ростовській Симеон и єпискуп Тфірській Андрій, и поставиша архієпискупа Великому Новугороду Теоктиста: *знаменаша его в церкви святого Бориса и Гліба* митрополит с єпискупи и с игумени, місяця іюня в 29, на память святою апостолу Петра и Павла, *поставиша его в святой Софії*»; а Лаврентіївський Літопис додає: «при великом князи Андріи»¹⁵. Одного дня «знаменаша», значить вибрали, а другого, в зовсім іншій церкві «поставиша» — висвятили.

З XIV сторіччя, між 1328 і 1347 роками, заховалося аж 13 записів про вибори єпископів у таких містах: Володимир, Галич, два рази Чернігів, два рази Сарай, Смоленськ, два рази Суздаль, Твер і Новгород Великий. У них подано точні дати, де і коли відбулися вибори, а також імена всіх виборців, якими були тільки самі єпископи, й ім'я самого вибраного. Ні в одному з них немає згадки не тільки про предсавників церковної громади, але навіть

¹³ *Полное Собр. Р. Л.*, I, 67, 137. — Навіть Г. Маркевич у *цит. тв.* (ст. 247) признає, що вибір цей відбувся на наказ князя, але єпископами, а Власовський І., (*цит. тв.*, I, стор. 46) робить висновок, що кандидати на єпископські катедри вибирались собором єпископів, під проводом митрополита, «за дозволом великого князя»; теж Лотоцький, *ц. тв.*, стор. 192.

¹⁴ «Правило Кюрила, митрополита роуськаго, шедшихся єпископ: Далмата Ноугородського, Игнатя Ростовського, Фегноста Переяславського, Симеона Полотьскаго, на поставление єпископа Серапиона Володимирскаго»; див. *Рус. Ист. Библ.*, VI, кол. 83.

¹⁵ *Полное Собр. Р. Л.*, V, 203; I, 209.

і про князів. Ось текст одного з них, до якого подібні інші: « 6836 (1328) года, в місяці маі, индикта II, вибори (на єпископа) богоспасаємого города Владимира в присутствіи боголюбивіиших єпископов: Марка Перемишльскаго, Григорія Холмскаго, Теодосія Луцкаго и Стефана Туровскаго, с согласія, і прочих єпископов всей Россіи. По каноническому чину били избрани кандидатами три достойниа лица: іеромонах Атанасій, іеромонах Теодор і іеромонах Петр; (из них) предпочтен и избран іеромонах Атанасій, который и поставлен єпископом богоспасаємого города Владимира »¹⁶.

Із численних грамот, які заховалися, а які висилали ті єпископи, які бували перешкоджені взяти участь на таких соборах і тільки на письмі пересилали свою згоду на вибір нового єпископа, теж не знайдемо в них сліду про інших учасників. В них маємо тільки згадки про митрополита й єпископів, які « соборні » мали поставити нововибраного кандидата: « Каковое восхоцет Божіе великое діло по святим правилам,... митрополит... (учинити) соборні, єпископа или архієпископа поставити..., а с ним моя братія боголюбивая, архієпископи и єпископи, и аз господину своему... митрополиту, даю свою волю и хотініе, а с своею братьєю, с православними архієпископи и єпископи рускими, на ті божественая діла також всм с ними в единій волі и хотініи »¹⁷.

Те саме бачимо із захованого до наших часів підручника священъ, з XIV сторіччя, в якому описано і спосіб самого вибору, який мали доконати самі єпископи, а всі посторонні не сміли й до дверей зближатись « щоб не почути того, що там говорилося »: « Избраніе єпископов сице бивает: созивает митрополит всіх єпископов, елици то суть под ним в всем преділі; аще ли же не мощно будет нікоторому от них пріити к тому избранію на уречений урок и день, или немоци ради, или паки нікоей великой нужи належащи, юже имуть всі люди відати, тот посилает грамоту своєю руки, да еже аще створит собор или кого изберуть собравшеися боголюбивии єпископи на поставленіе, то и того же избранія держатися и неравлучну бити своєю братія, еже аще что они здіють по преданію святых Апостол и богоносних Отець... И по молитві, сідшем токмо єпископом, якоже предписахом, и книгохранителю или нікоему от больших и старійших клирик митрополичих, и вірному писарю,

¹⁶ *Русская Историческая Библиотека*, VI, Приложенія, ст. 431-446.

¹⁷ Там же, VI, ч. 109; пор. також чч. 106, 111, 121 і *Архив Ю.-Зап. Россіи*, Ч. I, т. IV, ч. 12.

иному же никому уже не сущу ту, ниже близ гді, яко да не услышит глаголемая, ... от всіх имен оних три лучших избирають. Тогда книгохранитель повеліває ту суцему писцу написати тіх трех имен, ихже епископи избрали суть... дасть его митрополиту. Он же вшед в обычное місто, молитву діет... прія свиток, распечатав, отверзает и... едино от них избирает, вже аще кого хочет »¹⁸.

Навіть пізніше, за Литовських часів, у виборі митрополита Григорія Цамвлака (15 XI. 1415), який відбувся, без сумніву, з політичних рацій, бо досі їх присилано прямо з Константинополя (за виїнятком митр. Іларіона та Кліма Смолятича), хоч брали там участь і князь та вельможі, то однак, як читаємо у виборчій грамоті, неоднакова була їхня участь: « Собра вся князи литовских и русских земель и иных стран..., нашеа церкве, и бояр и велмож, архимандрити же и игумени и благовійнішиа иноки, и попи. И сих всіх совітом и волею, и нашим избраніем и хотиніем, шедшеся в Новім-граду литовском... поставихом митрополитом... церкве кievской и всеи Руси, именем Григорія, по преданію святых Апостол, якоже пишуть в своих правиліх: « два или три епископи рукополагають митрополита », якоже и преже нас сотвориша епископи, при великом князи Изяславі Кіевском, поставиша митрополита по правилом... »¹⁹.

Ще на Виленському Соборі (25. 12. 1508 - 18. 1. 1509), протестуючи проти зловживань магнатів і королів, які самі поставляли єпископів, учасники вимагали, « щоб без ради і волі митрополита і єпископів, без обговорення і зібрання князів і панів нашого Грецького закону » ніхто не смів приймати владицтва²⁰. Очевидно, що в часі найбільшого посилення права патронату не могли вони « тих князів і панів » зовсім виключити, але вони тільки з'їжджалися й обговорювали, а вибирали таки митрополит та єпископи. Було б це одностороннім насвітленням надто наполягати на принципі соборноправности вже в тих часах²¹.

¹⁸ Там же, VI, ч. 52, стор. 437-464; Труды Киев. Дух. Акад., 1902, II, 134-145, Т. Т., *Поставленіє в діакона и священника и избраніє епископа в древней зап.-русской церкви, или Киевской митрополіи в XIV-XVI вв.*

¹⁹ Рус. Ист. Библ., VI, ч. 38, стор. 311.

²⁰ Там же, IV, стор. 8.

²¹ Заикин, *ц. тв.*, стор. 14; А. Петрушевич, *О способі избирания и поставленія епископа*, стор. 17; Лозовий П., *ц. тв.*, стор. 54-64. Згаданий Г. Маркевич, який поставив тезу виборности, навіть єпископів, всім народом і старасться доказати її звичаєм у Новгороді В., приневолений признати, що цей вплив в інших областях був « значно менший » (стор. 243) взагалі, а щодо ви-

До найбільших надужитъ прийшло за панування польських королів, які на основі так зв. права патронагу застерegli собі всі йменування, між ними теж і єпископів. За патрональним правом вони вважали себе виключними господарями всіх церковних маєтків; вони переводили всі номінації на владичі престоли вповні самовільно, і митрополит та інші єпископи не мали в тому найменшого впливу.

Назначаючи на владичі престоли своїх кандидатів, вони зовсім не руководилися добром Церкви і тої пастви, для якої їх призначувано. Дуже часто траплялося, що головну, якщо і не виключну роль відігравали їхні зовсім приватні спонукки²². Між ними не останнє місце займала заплата за номінацію, а також винагорода своїх урядовців, а навіть і вояків, хоч вони дуже часто на такі уряди не мали найменших даних, до них не були приготовані, не мали жадних студій і ніяк не визначалися богобоязним життям. За протекцією різних вельмож чи й за рішенням самого короля виходили на такі становища навіть і різні авантюристи, які, як високі церковні достойники, не приносили Церкві чести, а навпаки — наносили їй необчисленні шкоди.

Що більше, не раз траплялося, що на ті самі владичі престоли, ще за життя попередників, призначувались нові кандидати,

---

бору єпископів тим більше (стор. 245), бож практика по київських монастирях та деяких київських церквах (стор. 270) таки дуже мало що доказує. — Навіть в пізніших часах, коли цей вплив представників церковних громад був багато більший, роблено різниці між участю єпископів та інших. Гетьман І. Виговський так писав 28. VIII. 1657 р. до воеводи А. Бугурлина: «Гетман Войска Запорозького Б. Хмельницькій писал к єпископом вишереченним, щоб приїзжали на обирание митрополита по правам давним, как преже сего искони вік бивало... А нині тим єпископом... приїзжать по гетманскому писму на обирание митрополита, довольно..., а на то время, как ті єпископи приїдут, чаю, что до его царского величества о нововибранном напишуть, на которое обрание с Войска особи там послани будут» (*Акты Ю. и Зап. России*, IV, ч. 6).

²² Дня 23 березня 1553 року, даючи Глібові Корсакові грамоту на Полоцьке архієпископство, король так мотивував оцю подачу: «маючи ласкавий вгляд на пильние и вірние служби боярина земли Полоцкої пана Гліба Івановича Корсака, и за жаданьем воеводи Полоцкого, державци Свислоцкого, пана Станислава Станиславовича Довойна и панов бояр земли Полоцкої, дали есмо владичество Полоцкое»; *Акты Зап. Р.*, III, ч. 20. — Єпископові Володимирському Пафнутієві на єпископство Луцьке дано таку грамоту тільки на його власну просьбу та вставлення цілого ряду вельмож (8. 9. 1526), а два роки по його смерті (24. 4. 1528) Пинському єп. Макарієві, теж на його просьбу «и на причину панов рад наших»; *Акты Зап. Р.*, II, ч. 146 і ч. 151.

деколи навіть і два, що, очевидно, спричиняло суперечки, а нераз доводило і до насильницьких і кривавих розправ.

Самозрозуміло, що таким владикам зовсім не лежало на серці добро повіреної їм пастви і вони дуже часто навіть не приймали єпископських свячень, а вдовольнялися тільки тим, щоб для себе та своїх родин якнайбільше використати владици маєтки. А були між ними, проти всіх правил східної Церкви, і жонаті, які взагалі не були спосібні прийняти такі єпископські свячення²³.

Такому жалюгідному становищу намагався зарадити своїми постановами-побажаннями згаданий вже Виленський Собор 1509 року, за митрополита Йосифа Солтана і за участю сімох єпископів, шістьох архимандритів, шістьох ігуменів, сімох деканів та «іних ту будущих честних священников».

Між іншими справами учасники Собору старалися направити невідрадную й шкідливу практику в назначуванні єпископів і бодай не допустити до дальших надужитъ, що були противні церковним канонам. Ствердивши сумний факт, що дехто ще за життя єпископів купує собі та обнимає ті ж самі престоли «без ради і волі митрополита та єпископів і без обговорення та зібрання князів і панів нашого закону грецького», Собор заборонив кандидатам на архиєрейство «подкупатися» на посади, поки вони не будуть вільні, а теж заборонив займати ці становища без «ради-волі митрополичих, як це віддавна наша соборна велика Церква, премудрість Божа, свята Софія приписує». Хто б посмів це правило переступити, такому грозили клятвою та невисвяченням, а якщо б хто з єпископів такого «безчинника» висвятив, такий мав бути позбавлений своєї гідности. Кандидат же на єпископство мусів виказатися свідоцтвом від свого «отца духовного», що в нього немає жадних вад, які стояли б на перешкоді такому висвяченню; без того не вільно було святити нікого, хоча б і сам великий князь за таким вставлявся; хто ж затаїв би якубудь хибу, такого мали і потім «відлучити від служби»²⁴.

---

²³ *Ар. Ю. Зап. Р.*, I, том I, ч. 6; *Акти Зап. Р.*, III, ч. 13; *Археогр. Сборник документов относящихся к истории Северо-Зап. Руси*, I, ч. 76; Маркевич Г., *ц. тв.*, стор. 261-264.

²⁴ «Ніци и в нашем законі, слави ради мірския и властельства, еще живу сущу епископу и здраву, прежде преставленія его, на тоє епископство подкупаются и берут, без совита и воли митрополіи и епископов и без осмотрінія и собранія князей и панов нашого закону Греческого. Таковим, по правильному преданію, завіщаєм и взбраняєм: под живими епископи и архиман-

Та всі ті постанови і далі залишилися мертвою буквою, бо королі з ними зовсім не рахувалися і поступали вповні самовільно.

Тому, зараз по своєму виборі, митрополит Йона II (1568-1577) на Гродненському соймику звернувся до короля з проською, щоб усунути принайменше найбільш разючі надужиття, а саме, щоб номінатів примусити до прийняття бодай єпископських свячень. При тому зробив він натяк, хоч і не зовсім виразний, щоб самі архієпископи негідним « оние достоинства и хліби отбирали и людем духовним подавали »²⁵.

Король, у своїй відповіді, дещо приобіцяв, хоч пізніше і того не придержувалися, однак не те і не так, як про це його просили. Такого, що довший час не хотів прийняти єпископського свячення, митрополит мав донести до короля, який мав подбати про все інше, « бо ні до митрополита, ні до владик не належить відбирати чи давати духовні уряди або достоїнства, а до короля, за його господарською волею »²⁶.

дріти и священники, не подкупатися никому на божественния престолы, без совѣта-воли митрополіею, якоже из начала наша соборная великая церков, премудрость Божія, святія Софія, предржит. Аже ли хто самоволіем своим на таковое діло дрзнет... такові да вспріймут на ся неблагословеніе и церковное отлученіе, донеліже покаутся и престанут. Аще ли ни, тогда понесут клятву. К сим же еще таковых на епископство... никакоже не поставляти нам. Аще ли хто з нас, епископов, всхоцет дрзнути такового безчинника свршати у священство, тот сам своего сана лишен будет... ». « О поставленіи епископов и священников, достойних к священству, с обисканіем вин, по свидѣльству и по порученію отця духовного. Аще будет чист от всѣх вин недостойных, такоого... ставити у епископы..., а недостойных никакоже не ставити. Аще и господар присилати будет за недостойним, нам всѣм з митрополітом до господаря пойти и недостойнство того объявити и никакоже дрзнути имами его поставити » (Р. *Ист. Библ.*, IV, ст. 8-9; Лотоцький, *ц. тв.*, ст. 113; Власовський, *ц. тв.*, I, ст. 195).

²⁵ *Акти Зап. Р.*, III, ч. 43, ст. 144: « Што просиш господаря его милости, аби... достоинства духовные людем свѣтским не били даваны; а кому би свѣтскому вряд духовный дано, а он далій в трех місяцѣх стану и вряду духовного на себе приняти не хотіл, у таковых аби епископы в своих епископіях, а архієпископ в своей архієпископіи оние достоинства и хлібы духовные отбирали и людем духовным подавали ».

²⁶ « Отказ. Господар, его милость, видічи в том прозбу твоей милости слушную, призволити на то рачит: відіже у тих, хто би стану духовного на себе приняти не хотіл, не митрополит, а ни владыки мают вряды або достоинства духовные отбирати и подавати, але они, с повинности вряду своего, о таковых без омішканья мают знати давати королю..., а его королевская ми-

Отже назначування єпископів на владичі престоли і далі залишилися за королівською владою і ні митрополит, ні другі єпископи не мали в тому найменшої участі; вони мали тільки висвячувати того, кого їм посилав король, видаючи грамоти, які промовисто свідчать не тільки про підрядну, а часто й зовсім ніяку роль Собору єпископів. Для прикладу наведемо тут дві грамоти з останніх літ перед Берестейською Унією, номінаційну грамоту митрополита Михайла Рагози та єпископа Іпатія Потія.

В першій ось що пише король до новоназначеного ним митрополита: « Маючи ми, господар, о том відомость, иже столица митрополитства Київского, Галицкого и всея Руси... на тот час вакует: на которое митрополитство панове рада и рицество наше великого князства Литовского, закону и послушеньства Церкви Греческой, обравши шляхетні урожного... отца Михайла Рагозу, и подавше его нам, били нам чолом и пыльні нас о то прозбами своими уживали, абихмо его на тую столицу митропольства Київского, Галицкого и всея Руси преложили. А так ми с повинности наше господарской, и за причиною помінених панов рад и прозбою рицества нашего..., тоє митропольство... отцу М. Рагозі, дали есьмо и сим листом даем. Маєт прежречений отец М. Рагоза, за благословеньем и посвященьем на тот стан митрополій от пресвященного Еремія патріархи Константинопольского, митрополитом бити... »²⁷.

Як бачимо, нема ні сліду будь-якого вибору Собором єпископів чи бодай тільки якоїсь консультації з ними. Справу вирішив сам король, бо його вибрали « панове рада и рецество... великого князства Литовского, закону и послушенства церкви Греческой ». Ще тільки патріарх мав подати назначеному кандидатові благословення і посвячення, і на тому й кінчається вся роль ду-

---

лость отбираючи их от таковых, отдавати будет иним, подлуг воли своеє господарской, кому ся будет годити » (там же).

Щоб знову це підкреслити, назначуючи Григорія Балабана єпископом, (1569) так пише король митрополитові Йоні III:

« A isz podawanie wladicztwa nykomu (innem)u nie nalezy, iedno nasze y zwierzchnoszy krolewskiey, przeto roskazuiemy wdzie(cznosci) twoiey, zebis nikogo inego nie postrzegl, any poswieczol na to wyszey o(pomniony) wladicztwo iedno Hrehora Balabana wedle... daniny naszej »; *Акти Ю. З. П.*, I, т. 10, ст. 491 (6. 8. 1569). Пор. теж кор. грамоту Михайлу Копистенському (13. 3. 1591), там же ч. 40, стор. 74.

²⁷ *Акти З. П.*, IV, ч. 19, стор. 25.

ховної влади. Про вибір же самого кандидата вони довідуються щойно з королівської грамоти.

Те саме знаходимо в « королівській грамоті Київському митрополитові М. Рагозі про посвячення в єпископський сан Берестейського каштеляна Адама Потія на Володимир-Волинську і Берестейську катедру », з тою тільки різницею, що тут немає згадки навіть про вибір і просьбу « панів радних і лицарства », як це було в попередній грамоті: « Жикгимонт третій...! Ознаймуем вірности твоей, иж ми, маючи взгляд на вірние и уставичние послуги противно нам і річи посполитой уроженого Адама Потія, каштеляна Берестейского, чоловіка фамиліи старожитной, и теж маючи заліцоную годность его и уміетность в письмі водлуг закону Греческого и побожний живот, оному з ласки наше господарской владичество Володимерское дали есьмо особливим листом нашим. О том вірность твоя відаючи, абись оного, водлуг закону Греческого, на тот стан духовний єпископській посвятил и, ничим ся невимовляючи, воли нашей во всем том досить учинил. Затім вірности твоей зичим доброго здоровья. Писан у Варшаві, місця Марца двадцатого дня, року Божого тисеча пятьсот девятысят третого, а панованья нашего року шестого » ²⁸.

Так стояли справи аж до самої Берестейської Унії. Тому не слід дивуватися, що Українська Церква дійшла до такого трагічного стану, коли — за малими вийнятками — всі вищі церковні уряди були обсаджувані людьми, які з церковними ділами не мали нічого спільного, або дуже мало, яким її благо не лежало на серці. Звідси можна оцінити, яким великим досягненням для Українсько-Білоруської Церкви були постанови Берестейської Унії. Хоч її творці і самі були назначені за давньою практикою польських королів, однак вони були свідомі того лиха. Тому між умовами Берестейської Унії була виразно поставлена справа вибору митрополитів, єпископів та інших вищих церковних урядовців ²⁹.

III. - ВИБІР ТА ЙМЕНУВАННЯ ЄПІСКОПІВ В АКТАХ БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ УНІЇ

Берестейське Порозуміння Українсько-Білоруської Церкви з Апостольським Престолом у Римі не постало з особистих користей чи вигід владик, як думають деякі історики; навпаки, не тяжко

²⁸ Там же, ч. 44, стор. 63.

²⁹ Подрібніше про те в найближчому розділі.

було предвидіти, що на них впадуть небажані наслідки, і то з усіх боків³⁰, не виключаючи і загрози для власного життя, у тих твердих часах³¹. Головним мотивом їх відважного рішення була глибока свідомість порушеної одности в Церкві Христовій³² та почуття відповідальности за долю дорученого собі Христового стада. А рішилися вони на цей крок не без відома, а то й якогось благословення тодішнього свого зверхника, константинопольського патріярха Єремії II, який уважав цей їхній задум «найпобожнішою ідеєю, і щасливими тих, що були спроможні її здійснити»³³, чого він сам не міг, будши в турецькій неволі.

І саме Об'єднання не було наглим непродуманим рішенням та не сталося одного тільки дня. Шість довгих років дозрівала ця ідея, заки принесла свій плід. В тому часі Єрархія збиралася на наради не один тільки раз, щоб цю справу всесторонньо продумати³⁴.

І між умовами, які Єрархія по довгих нарадах поставила і Королеві, і Апостольському Престолові, вибиваються дві найголовніші: повне збереження свого обряду (не латинізація, яку їм закидали їхні противники, а якою скінчили їхні власні сини — як напр. Острожеські), і свободний вибір кандидатів на митрополичий та єпископські престоли.

Ці справи обговорювано вже на перших з'їздах-синодах, а в 1594 році в грудні, висилаючи своїх представників-Єпископів на переговори, як умовину до прийняття Унії поставлено вже і таку вимогу: «Владичтва і церкви Рускіє, монастири, и імінья, наданья, и все духовенство, в клюбі своей аби на віки в-цалі зоставали, водлі стародавнього обичаю, под влаздою и благословенством и подавньем єпископым, со всяким послушенством звиклим, стародавним.

³⁰ А. WELUKYJ, *Documenta Pontificum Romanorum*, I, п. 181, р. 291.

³¹ PELESZ J., *Geschichte der Union der Ruth. Kirche mit Rom*, II, р. 45; WELUKYJ A., *S. Josaphat*, I, р. 485-6; *Epistolae Metropolitanarum*, I, п. 7, р. 32.

³² А. Зан. Р., IV, ч. 53, ст. 77-78; PELESCH, *о.с.*, I, 525-6; HARASIEWICZ M., *Annales Ecclesiae Ruthenae*, Leopoli 1862, р. 172-5.

³³ НАЛЕСКИ О., *Isidor's Tradition*, in «*Analecta OSBM*» IV, 27-43.

Тим пояснюється факт, що згаданий патріярх Єремія залишив Київську Митрополію тільки в листопаді 1589 році, а в же 1590 р. його ж ставленням та довіреною особою, яку назначив своїм Ексархом, єп. Кирило Терлецький, став головним промотором переговорів з Римом.

³⁴ Синоди єпископів відбулись в роках 1590, 1591, 1593, 1594, 1595 і вкінці 1596 року.

По зейстю с сего світа каждого и которого-кольвек з нас епископа, коли его королевская милость рачит отдати тие містца духовные, и жби били посвящани, по обичаю стародавньому, от митрополита Київского; а митрополита всі епископи аби посвящали, за благословенством святійшого папи Римского, окром вшелякого датку »³⁵.

Отже, вже тоді як умовину поставлено, щоб як всі церковні уряди, так і єпископства подавались самими єпископами: « владичтва щоб були... під владою, благословенням та подачею єпископів ». Кому ж король дасть свою грамоту, щоб він був висвячений київським митрополитом.

В тому місці подано автором збірника таку замітку: « в оригіналі тут zostавлено вільне місце величиною на пів сторінки, мабуть, на запас для впису нових ще статей (умовин) »³⁶. Отже, був це тільки один з тих лише накреслених проєктів, над яким відбулися ще дальші наради, і який пізніше прийняв іншу, значно доповнену та стислу форму.

В цій останній з дня 1. VI. 1595 щодо вибору єпископів Синод постановив наступне: « Митрополитства, єпископства та духовні достоїнства в нашому обряді, хай не даються людям іншої нації чи релігії, як тільки Руської і грецької (руської нації, грецької релігії). А що наші канони постановляють, щоб митрополити, єпископи та інші того рода урядовці були скоріше вибрані духовними, а так щойно світськими чинниками, тому просимо у Вашої королівської милости, щоб ми мали владу їх вибирати; однак, непорушним zostавляючи їх королівському маєстатові авторитет — кому з тих вибраних його (уряд) подати. Бо по смерті когось із вище згаданих урядовців, вимагаємо, щоб ми мали право вибирати чотирьох, а з них його королівська милість подасть (цей уряд) одному, який буде здаватись гідним; а це найбільше тому, щоб на ті уряди наставлялись гідні та вчені люди. Бо й.к. маєстатові, будучи іншої релігії, не так легко знати, котрі з них є гідні. Тому деколи траплялося, що ті уряди подавались людям-невіжам, і які ледве знали читати...

За листами висвячення єпископи нашого обряду хай не шлють до Риму, але кого його королівський маєстат іменує (з тих чотирьох) на єпископство, щоб того за старинним звичаєм висвятив

³⁵ *Ак. З. Рос.*, IV, ч. 55, стор. 80.

³⁶ Там же.

митрополит, тобто архієпископ... Тому ми, нижче підписані, бажаючи здійснити... ту святу Унію, ті статті (артикули), які для нас і нашої Церкви необхідно конечні, і які конечно щоб були potwierджені найвищим Архиреем і найяснішим королем — передаємо нашим шановним братам Владикам — І. Потівві і К. Терлецькому, щоб вони в своїм і нашім імені вимогли їхнє potwierдження від Найвищого Архирея і його королівського маєстату »³⁷.

Отже, крім інших справ, у справі вибору Єпископів та других церковних достойників, Єрархія і до короля, і до Ап. Престола поставила такі необхідні вимоги:

1) Щоб усі кандидати були руської національності та грецької релігії, хоч ця точка залежала від них самих, якщо мали бути potwierджені дальші точки цієї вимоги. Однак, можливо, що не маючи такої певности, чи вони справді будуть potwierджені, тому

---

³⁷ «Metropoliae, Episcopatus et aliae spirituales dignitates ritus nostri, ne alterius nationis vel religionis, praeterquam Ruthenicae et Graecae hominibus conferantur. Quoniam vero canonibus nostris ita sancitum habemus, ut tam Metropolitanae quam Episcopi alique huiusmodi officiales prius a S. R. Maiestate, ut libera penes nos maneat eligendi eosdem potestates; salva tamen S. R. Maiestatis pro libitu cuius ex electis conferendi auctoritate. Post obitum enim alicuius ex subdictis Officialibus quatuor a nobis posse eligi postulamus, ex quibus uni, qui idoneus videbitur, S. R. Maiestas conferet, hac maxime de causa, ut homines idonei et docti huiusmodi officiis praeficiantur. S. enim R. Maiestas alterius religionis cum sit, non ita facile scire potest, qui eis digni habeantur. Unde accidebat aliquando idiotis hominibus et vix legere scientibus haec officia conferri.

Pro literis sacrae (consecrationis) Episcopi ritus nostri Romam ut non mittant, sed cum aliquem S. R. Maiestas in Episcopum nominaverit, Metropolitana seu Archiepiscopus more antiquo unumquemque eiusmodi consecrare debet». THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae Gentiumque finitimarum historiam illustrantia*, III, Romae 1863, n. 185, p. 234, cum adnotatione: «Unio Ecclesiae Ruthenae cum ecclesia Romana sub Clemente PP. VIII inita; monumenta et instrumenta publica ad eandem pertinentia. Versio latina coeva, approbata et authenticata a praesulibus Ruthenis, qui ad firmandam Unionem Romam venerunt, ex originalibus, ommisso eorum idiomate rutheno, quo conscripta sunt » (p. 232).

«Nos igitur infrascripti Unionem hanc sanctam pro gloria Dei et pace Ecclesiae coalescere cupientes, praedictos articulos, quos pernecessarios nobis atque Ecclesiae nostrae esse scimus, quos confirmarique a Summo Pontifice ac Serenissimo Rege oportere... tradimus... Ven. fratribus nostris Dnis I. Pociey... et Cyrillo Terleczy..., ut confirmationem eorundem a Summo Pontifice, atque a Maiestate Regia nostro et suo nomine efflagitent » (*Articuli quorum cautionem petimus a dominis Romanis, priusquam accedamus ad Unionem Romanae Ecclesiae*); IBIDEM, p. 237, 234. Cf. HARASIEWICZ, o.c., p. 182.

принаймні, у крайньому випадку, застерегли собі, як найважлишу, бодай цю першу точку.

2) Щоб вибір переводили тільки церковні чинники, в даному випадку — сама Єрархія, яка мала право виставляти чотирьох кандидатів.

3) Дальший вибір з-поміж тих чотирьох вибранців Єрархії зоставляли королеві, до якого належало розділяти всі вищі церковні бенефіції.

4) Потвердження вибору і дозвіл на висвяту не застерігались Римові, а тільки Київському Митрополитові, до якого належало даного кандидата висвятити й передати йому уряд.

Перші три точки відносилися до королівської влади, від якої вимагалось не малих уступок, а остання, четверта — до Апостольського Престолу, до якого в тому часі, назагал, були зарезервовані йменування всіх єпископів.

На ці вимоги київської Єрархії відповідь прийшла ще в тому самому році й була підписана королем Жигмонтом, в Кракові « року 1595 місяця августа второго дня », в тодішній руській урядовій мові. В ній читаємо: « ...Наперед просили аби митрополіа, Владичтва и иншіє Религіи Греческое Духовенства не били давание только людем Руского народу и их власной религіи. Также аби от них чотири особи годние до таковоє владзи оберани, с которых аби один на такової уряди через нас бил подаван, а тот аби найдалій до трох місяцей на стан духовний святити ся бил повинен, чого им позволимо и потвердимо, коли до єдности Костела Повшехного Римского, и до послушенства его пристанут, и трвати в нем неодмінне и стало будут »³⁸.

Це був успіх і досягнення незвичайно великої ваги. Цим, в самому корені, єпископи думали зарадити всьому лиху і так оздоровити цей стан, в якому тоді знайшлася Укр. Церква. На всі найвищі церковні становища мали відтепер приходити тільки люди « Руского народу і их власной религіи », а не чужинці, які з ними досі не мали нічого спільного і які зовсім не журилися долею повірених їм вірних; мали це бути не ставленники чужого короля чи впливової шляхти, а вибранці самої Єрархії, якій певно лежатиме на серці добро своїй Церкві і тому вибиратиме вона тільки тих, яких вважатиме, що вони найкраще відповідять цьому завданню. Акт Берестя, це не тільки історична подія, але справді

³⁸ HARASIEWICZ, o.c., p. 188.

зворотний, граничний стовп, від якого починається нова доба в історії укр.-білоруської Церкви; мимо всіх перешкод, ця доба стоїть вище від попередньої, хоч, на жаль, не принесла вона всіх сподіваних овочів, не знайшовши підтримки в ширших кругах народу.

В загальному польська королівська влада придержувалась даної обіцянки, ще навіть перед формальним потвердженням Берестейської Унії; всі дальші номінації король переводив уже в порозумінні з київським митрополитом та другими єпископами. Дня 22. 9. 1595 р. надано грамоту Йоні Гоголеві на Пинську й Турівську єпархію, в якій читаємо: « за поданьем от в Бозі велебного Михаїла Рагози, архієпископа митрополита Київского и всея Руси, и за заліценъем теж от в Бозі велебних Ипатея Потія Володимерского и Берестейского, и Кирила Терлецкого, Луцкого и Острозского владиков, поміненное владичство Пинское и Туровское дали есмо »³⁹; так само було теж з назначенням Григорія Загорського на Полоцьку архієпископію⁴⁰.

Це було досягнення в стосунку до королівської влади. Четверта ж точка у справі потвердження вибору та надання єпископської влади та уряду заторкувала практику та владу Апостольського Престола. Як це предбачував Апостольський Нунцій у своєму листі з дня 1. 8. 1595 р.⁴¹, цю вимогу Брархії Вселенський Архисрей прийняв і потвердив буллею з дня 23. 2. 1596: « Годиться Римському Архисреві ». В ній ця справа так була сформульована: « Повнотою влади Ап. Престолу, оцею нашою конституцією, яка завжди зостанеться в силі, постановляємо і заряджуємо, щоб, колинебудь після того станеться, що буде опорожнена котра-будь із вищесказаних їхніх катедральних церков, чи єпископських престолів..., то той, що... за їхнім звичаєм чи дозволенім їм способом буде вибраний чи іменований, — силою та іменем Ап. Престолу може і має бути потверджений чи введений в уряд та консекрований згаданим вище, теперішнім і кожночасним, Архієпископом Митрополитом Київським і Галицьким »⁴².

³⁹ *Акты Зап. Р.*, IV, ч. 85, стор. 118.

⁴⁰ Там же, ч. 86.

⁴¹ PELESZ, *o.c.*, I, 531-2; HARASIEWICZ, *o.c.*, p. 184-5; WELYKYJ A., *Litterae Nuntiorum Apostolicorum* (Analecta OSBM), Romae 1950, n. 498, p. 65.

⁴² WELYKYJ A., *Documenta Pont. Rom.*, I, n. 152, p. 266-8; PELESZ, *o.c.*, I, 626-9; HARASIEWICZ, *o.c.*, 219-224.

Те саме було пізніше потвержене і відновлений Галицькій Митрополії (1807) буллею « У заряді Вселенської Церкви »: « Йому ж (митрополитові) крім

Так, на основі тих документів, усталилася вся дальша практика вибору та призначування нових кандидатів на єпископські престоли.

Іпатій Потій дістає грамоту на Київську митрополію, бо був вибраний «чрез крилошани духовенства релии руское»; Йосифа В. Рутського дано йому на Помічника «от него поставленому, а от нас (короля) упривильеваному», а Рафаїл Корсак стає Галицьким єпископом і Помічником митрополита з правом наступства, «маючи залицєньє и прозьбу до нас от панов рад и врьдников наших..., яко теж и от велебного в Бозі отца Йосифа В. Руцкого, архієпископа митрополита»⁴³, — а не, як це було досі, самовільним рішенням короля чи вельмож.

Вибір, potwierдження, а так посвячення та введеня в уряд єпископа відтепер залежали вповні від Синоду єпископів, зглядно митрополита, а тільки сама номінація, яка давала право не до уряду, а тільки до самого єпархіяльного майна, належала до короля (пізніше цесаря); та він іменував не кого хотів, а лише одного з тих, кого йому предложив Синод єпископів через митрополита, хоч, предкладали на ділі не чотирьох, а майже завжди тільки одного кандидата.

І від того часу така була практика в Київській митрополії, а згодом, з-за інших обставин, частинно теж і в відновленій Галицькій митрополії.

IV. - ВИБІР ТА ІМЕНУВАННЯ НА ЄПІСКОПСТВО ЙОСАФАТА КУНЦЕВИЧА

1. — Вибір — це перший акт в процесі канонічного призначення на єпископську катедру одного з-поміж можливих кандидатів.

Після довгої доби надужить з боку литовських, а головно польських королів, — Київська єрархія, як ми вже бачили, знову виборола собі право, щоб самим вибирати собі кандидатів на вільні єпархії, як це було приписане церковними канонами східньої Церкви та як було в перших сторіччях української церковної історії.

Таким чином були поставлені всі єрархи, після Берестейської

того... із-за окремих обставин та з особливої ласки, даємо владу, щоб він силою та іменем Ап. Престола potwierджував і вводив в уряд тих, що будуть іменовані на його дівцезальні єпископські церкви (престоли)»; Великий А., там же, II, ч. 871, стор. 316; Гарасевич, ц. тв., стор. 90-1.

⁴³ Пор. королівські грамоти: *Опис. докум. Ун. митр.*, ч. 232; *Акти Зап. Р.*, IV, ч. 185 і ч. 234.

Унії; так було воно, очевидно, теж у випадку Йосафата Кунцевича, хоч в доступних нам сьогодні джерелах про сам акт вибору не знаходимо окремого запису.

Як бачили ми в попередньому розділі, цього вимагала Київська Єрархія і на це погодився польський король.

Як був вибраний Йосафат Кунцевич на Єпископа-Помічника полоцького Архiepіскопа, не знаємо; ані коли цей вибір відбувся, ані де і хто брав у тому виборі участь.

Знаємо, однак, що в тому самому році, в якому король виготовив йому свою номінаційну грамоту-привілей, Митрополит Й. Рутський заповів був Синод єпископів, про що він виразно згадує в листі до Риму з дня 28. 9. 1617 року; на призначений Синод приїхало трьох владик, а інші тільки листовно переслали своє оправдання, подаючи причини, з-за яких не могли прибути⁴⁴; і тому запланований з цілою програмою Синод перенесено на інший час. Дуже можливо, що при тій нагоді саме й вирішили справу вибору нового кандидата, зглядно кандидатів на Помічника для полоцького архiepіскопа, до чого вони були вповні управнені.

Якщо ж не сталося це при нагоді заповідженого Синоду, так без більших труднощів такий вибір міг відбутися будь-коли, кожного року. Знаємо, що і Митрополит та інші владики, якщо це було для них можливе, майже кожного року вибиралися до Варшави, щоб там бути присутніми в часі щорічних З'їздів всієї шляхти та сенаторів. На них вирішувалися всі важливі справи, ухвалювались нові закони, і тому хто з єрархії не був перешкоджений, їхав туди, щоб на місці запобігти несправедливим та шкідливим ухвалам, які не раз загрожували об'єднаній з Ап. Престолом київській єрархії. Полоцька архiepісархія хоч була далеко від Варшави, все таки знаємо, що св. Йосафат майже кожного року туди вибирався, хоч це було пов'язане з великими коштами й невгодами, та й стільки було в нього праці⁴⁵; митрополит же, хоч резидував у Вильні, знаємо, що бував там в тому часі кожного року⁴⁶, а інші владики були ще багато ближче.

Не було тому найменшої трудности, щоб при такій нагоді зі-

⁴⁴ WELUKYJ A., *Epistolae Metropolitaram*, I, n. 7, p. 32.

⁴⁵ WELUKYJ A., *S. Josaphat*, I, p. 169, 182; II, p. 239.

⁴⁶ WELUKYJ A., *Litterae Nuntiorum*, III, 118 (2. 4. 1615); n. 123 (12. 8. 1615); n. 139 (27. 1. 1617); n. 159 (6. 4. 1618); n. 179 (2. 11. 1618); n. 187 (1. 3. 1619).

братися спільно й перевести теж вибір нових кандидатів на опорожнені єпископські катедри, чи теж для інших справ.

Хоч не знаємо ні точної дати, ні місця, можемо в усією правдоподібністю заключити, що вибір св. Йосафата міг відбутися або на згаданому запланованому Синоді єпископів, або ж на одному із щорічних З'їздів у Варшаві.

Очевидно, з таких виборів мусіли існувати виготовлені записи-протоколи. Коли робили це вже в попередніх сторіччях⁴⁷, тим більше мусіли того пильнувати в тому періоді, головню від часу митрополита І. Потія, що передше сам був високим урядовцем в державній адміністрації, та всіх дальших митрополитів, які в більшості були студентами римських університетів. Та, як багато інших актів з тих часів, не заховався до наших днів і протокол з вибору на єпископа Йосафата Кунцевича.

Це так, якщо ці вибори відбулися і за давньою практикою та приписами церковних канонів, і за договоренням Берестейської Унії. Однак, це питання вибору єпископів ще не зовсім просліджене. З одного боку за такими виборами промовляють і, як згадано, давня практика, і стислі умови з-перед Унії, як теж пізніші свідчення⁴⁸; з другого ж боку, хоч як це дивне і незрозуміле, головню по Берестейських актах, деякі свідчення вказують на те, що на Синоді єпископів вибирали тільки єпископів-помічників самого митрополита, якщо він мав бути його наслідником, що однак не відносилося до всіх інших єпископів та єпископів-помічників. Для них вистачало б тільки апробата самого митрополита, зглядно його пропозиція даного кандидата⁴⁹. На це, між іншими, вказують і загальникові свідчення самого Й. Рутського щодо номінації Йосафата Кунцевича, як також інших свідків, які згадують тільки митрополита, як того, що вистарався йому королівський привілей⁵⁰. Це лише припущення, однак не виключене, що, в тих бурхливих часах саме таким способом був предложений королеві і Йосафат Кунцевич на єпископа-помічника до Полоцька.

---

⁴⁷ Рус. Ист. Библ., VI, ч. 49, 91.

⁴⁸ WELUKYJ A., *Acta Prop. Fide*, II, n. 780, p. 222-3; n. 793, p. 242; *Litterae Prop. Fide*, II, n. 942, p. 282.

⁴⁹ WELUKYJ A., *Acta Prop. Fide*, II, n. 793, p. 241; *Litterae Nuntiorum*, III, p. 17; *Epist. Metr.*, II, n. 36, p. 118.

⁵⁰ WELUKYJ A., *S. Josaphat*, I, p. 288; II, p. 219, 233, 259, 295.

2. — Інформаційний процес

Практика таких процесів (збирання свідчень) щодо кандидатів на єпископські катедри — не нова, і вони переводилися в Церкві вже в давні часи. Збирали їх від довірених осіб та таких, що даних кандидатів добре знали, ті, до кого належала канонічна церковна номінація — звичайно за посередництвом папських Нунціїв.

З такою практикою наші митрополити були дуже добре обізані, бо дуже часто й до них ті Нунції зверталися за такими ж інформаціями при обсаджуванні латинських катедр. Між іншими, саме митрополит Й. Рутський, коротко по назначенні Йосафата Кунцевича, бо вже 3. 3. 1618 року, зложив записані інформаційні візнання щодо Станислава Кішки, що був назначений єпископом Жмуди⁵¹, а 2. 3. 1619 року такі самі візнання склав щодо Богуслава Радошевського, що став латинським єпископом у Києві (1619-33), а так в Луцьку (1633-39)⁵².

Чи такі інформаційні процеси були в практиці і в нашій Церкві тих часів? В доступних сьогодні джерелах не знайдено покищо їхніх слідів, отже немає їх і щодо Йосафата Кунцевича.

Однак, виглядає, що Київські Митрополити, до яких належало обсаджування всіх опорожнених єпископських катедр, перед назначенням нових єпископів також переводили такі інформаційні процеси. Це недвозначно можна заключати з листа Ап. Нунція з дня 26. 7. 1619 року; згадуючи в ньому про задум митрополита дати двом або трьом правлячим єпископам єпископів-помічників — в-за їхньої старости чи іншої причини, та висловлюючи сумнів щодо таких великих повновластей митрополита, так закінчує він цей уступ: « створення єпископів-помічників Монс. Митрополит наміряє перевести в усьому сам один так, як тепер у ставленні єпископів (ординаріїв) свого обряду — не звертаючись до нікого, крім себе самого, ні у справі *інформаційного процесу*, ні (єпископської) буллі, ні консекрації »⁵³. Про право переводити такі процеси згадується теж в листі Конгрегації Пронаґанди з дня 8. 8. 1750 року⁵⁴.

⁵¹ IDEM, *Epistolae Metr.*, I, n. 11, p. 52-57.

⁵² IBIDEM, n. 13, p. 58-60.

⁵³ WELUKYJ A., *Litt. Nunt.*, III, n. 1302, p. 200; *Acta Prop. Fide*, II, n. 793, p. 241: « Metropolitа pretende non essere per questi necessaria la convocazione del Sinodo Provinciale, ma bastare la sua approvazione, conforme basta per l'elezione de Vescovi medesimi, per i quali i Processi si fanno dal Metropolitа senza partecipazione della Nunziatura ».

⁵⁴ IDEM, *Litt. Prop. Fide*, IV, n. 1832, p. 233: « Riguardo poi al processo

Перший з тих листів писаний саме в тому самому часі, коли і Йосафат Кунцевич був поставлений єпископом-помічником, а так і архисупником; отже можна припускати, що перед поставленням його на цю катедру митрополит і стосовно його особи повинен був перевести такий же інформаційний процес, який, однак, як і всі другі та й багато інших актів або не заховалися до наших днів, або принаймні не є нам доступні.

Та щодо св. Йосафата можна припустити ще й другу можливість. Завданням інформаційного процесу є зібрати, по можливості, всі дані про дану особу та її характер, щоб той, хто ставить нового кандидата в єпископський сан, не допустив негідного. У випадку Йосафата Кунцевича митрополит Й. Рутський, що підносить його до тієї гідності, ледве чи потребував ще якихсь доповнюючих інформацій, коли він сам через довгі роки мав найкращу нагоду пізнати його характер, і всі прикмети та чесноти; знав бо його ще перед своїм вступленням до Василіянського Чину (1603-1607); а ще краще пізнав його тоді, коли разом з ним провів довгі роки спільного чернечого та священничого життя⁵⁵. Отже можна припустити, що в стосунку до Йосафата Кунцевича він зовсім не збирав інформацій, навіть коли звичайно робив це щодо інших.

3. — Королівська грамота⁵⁶

Литовські князі, а так і польські королі в поставленні єпископів Київської митрополії вже з самих початків брали значну участь. На основі так званого права патронату до них належав розподіл церковних бенефіцій, отже й єпископських. Назначування нових кандидатів належало до Апостольського Престолу, а в Київській митрополії до митрополита з єрархією; однак єпископські мастки були залежні від королів, і тільки вони могли на них виставляти королівські грамоти. Так було не тільки в литовсько-польській державі, але теж і в інших краях, і здавна. На тому тлі постала znana з історії Церкви боротьба за «інвеституру» між Григорієм VII та німецьким цісарем Генрихом IV, яка закінчилася менш-більш так, як і боротьба київської єрархії в Бересті. Тільки

---

da formarsi su le qualità del promovendo, ed alla istituzione, e consacrazione del medesimo, avendo il Metropolita la divisata facoltà d'istituire e consacrare i Vescovi per le Chiese vacanti, sua Beatitudine giudica, che possa tollerarsi la stessa practica nel presente caso della Coadiutoria ».

⁵⁵ IDEM, *Epist. Metr.*, I, p. X.

⁵⁶ Praesentatio regia vel Privilegium.

ж в литовсько-польській державі королі поширили ці права так далеко, що вкінці в їхніх руках опинились номінації всіх вищих церковних достойників Київської митрополії, з усіма надужиттями, про які вже була згадка. Кандидатів латинського обряду принайменше затверджував і наділяв єпископською гідністю Апостольський Престіл, а київським митрополитам король наказував і напоминав, щоб « не посміли не послухатись »⁵⁷; до того ж були це не свої, а чужі королі, яким не лежало на серці добро ні того народу, ні Церкви.

На основі договорення в часі Берестейської Унії ці королівські права було привернено до розумних меж, і тепер до них належало лише надавання грамоти-привілею, з тим, що вони мали її давати одному з чотирьох кандидатів, яких предклядала єрархія. Таку грамоту-привілей, перед назначенням на полоцького єпископа-помічника отримав від короля теж і Йосафат Кунцевич, якого на основі вибору мав предложити митрополит Й. Рутський.

Однак виглядає, що королеві предложено до вибору не чотирьох кандидатів, а тільки одного. Так можна заключати із слів самого митрополита Рутського, який пише про це в своїй реляції про життя, смерть і чуда св. Йосафата: « Королівську грамоту, яку в нас звичайно називають Привілеєм, я вистарався для нього »⁵⁸; те саме потверджує теж зізнання наступника Рутського на митрополичому престолі — Рафаїла Корсака (1637-1640): « Коли його настоятелі назначили його на архиепископський престіл і отримали від його королівського мавстату Привілей, за прикладом святих... хотів утекти перед тою гідністю та відійти в пустелю »⁵⁹.

У першому свідченні кається, що митрополит старався про Привілей для Йосафата, а не предклядав чотирьох кандидатів королеві до вибору; так само і з другого свідчення виходить, що Йосафат скоріше був назначений на архиепископа « своїми настоятелями », а так щойно поведено старання про королівську грамоту. Одне і друге свідчення вказували б на те, що він був одинокий кандидат, якого намітили і вибрали, а по тім вистарались для нього королівський привілей.

---

⁵⁷ *Акты Зап. Р.*, IV, ч. 44, стор. 63. Текст вище.

⁵⁸ WELUKYJ A., *S. Josaphat*, I, n. 77, p. 288.

⁵⁹ ІВІДЕМ.

Те саме можна заключати і з багатьох інших свідчень⁶⁰, а між іншими теж і зі слів Емануїла Кантакузена, грека, що з 1606 року, разом з моск. патріархом Ігнатієм, перебував у Вильні, прийняв Берестейську Унію, а по тім товаришував Йосафатові Кунцевичеві аж до його смерті⁶¹.

Зрештою, що предклядано королеві тільки одного кандидата, а не чотирьох, можна бачити з дискусії, яка в 1708 році велася між Ап. Престолом з одного, а представниками польської королівської влади з другого боку, щодо важности вибору кандидата на митрополичий престіл: чи король був зв'язаний таким вибором, а чи може назначити теж іншого, без огляду на вибір? У цій дискусії обі сторони виразно згадують тільки про одного кандидата, якого мав вибрати і предложити Синод єпископів, хоч перед заключенням Берестейської Унії і з боку київської єрархії, і з боку короля говорилось про чотирьох кандидатів теж і тоді, коли йшлося про вибір кандидата на митрополита⁶².

Тому можна сказати, що мимо того, що перед Берестейською Унією говорилось про чотирьох кандидатів, пізніше, — можливо на підставі папської Буллі, в якій не було жадної згадки про них, — вибір чи презентація з боку митрополита обмежувався тільки до одного кандидата; і так воно було, відай, у випадку Йосафата Кунцевича.

Сама королівська грамота-привілей заховалася до наших часів, хоч доступна нам тільки в латинському перекладі.

«Жигмонт, з ласки Божої король Польщі, Великий князь Литви, Руси, Прусії, Жмуді, Мазовії, Ливонії, а Швеції, Готії і Вандалії спадковий король.

Цим нашим листом звіщаємо, кому це потрібно знати. Тому

---

⁶⁰ IVIDEM, II, p. 276, 295; *Acta Prop. Fide*, II, n. 780, p. 222; n. 794, p. 242; *Congregationes Part.*, II, p. 298.

⁶¹ IVIDEM, II, p. 219; *Epist. Metr.*, I, n. 67, p. 166: Emanuel Cantacusenus, Superior domus, natione Graecus, ex Ill.ma familia Constantinopolitana Cantacusaenorum dicta, qui post captam Regiam Moschoviae a serenissimo rege Poloniae Sigismundo III cum Patriarcha Moschoviensi, viro optimo, Ignatio nomine, itidem natione Graeco, multis relictis possessionibus, quas avunculus eius Graecus ex familia nobilissima Rali (qui oppressus a Turcis in Moscoviam transierat) ipsi reliquerat, ultro in has partes venit, et nobiscum per annos iam circiter 13 commoratus est. Vir omni ex parte dignus, ante omnia autem optimus Catholicus, de quo indubitatam a fide dignis habemus testimonium, quod sit vere ex illa Imperiali olim Cantacusaenorum familia ».

⁶² PATRYLO I., *o.c.*, p. 64-65.

що велебний у Христі о. Йосиф Велямин Рутський, Архiepіскоп Митрополит Київський, Галицький і всієї Руси повідомив нас, що велебний Гедеон Брoльницький, Архiepіскоп Полоцький, Витебський і Мстиславський з-за похилого віку став вже настільки неспосібний, що не спроможний більше виповняти свій єпископський уряд, з чого постали чималі непорядки в церквах та між священниками його єпископату і неменшого зазнали знищення добра його єпархії, отож, щоб тому всьому зарадити, згаданий велебний Митрополит піддав нам такий засіб, щоб ми, нашою владою, як Опікун і Патрон Божої Церкви, назначили теперішньому єпископові полоцькому Помічника, який в заряді церквами його єпископства і їх священниками пильнував би зберігання порядку, і подбав би про всі маєтки, щоб теперішній єпископ мав свій прожиток, згідно з прибутками тих же дібр. Для тієї цілі той же велебний митрополит допоручив нам монаха-священника, досвідченого в науках та знанні, мужа дуже побожного, а в церковних речах незвичайно досвідченого — о. Йосафата Кунцевича. Тому ми, король, бажаючи, щоб в наших володіннях, над якими щасливо пануємо, ширилася по церквах якнайбільше слава Божя, та щоб в духовних речах був захований належний порядок, — бачучи, що цей засіб конечний, і маючи ту духовну особу, яку нам на цей уряд надзвичайно допоручають, даємо згаданого о. Йосафата Кунцевича теперішньому полоцькому Гедеонові на доживотнього Помічника, а по його смерті на наслідника єпископату Полоцького, Витебського і Мстиславського, що оцим і потверджуємо. А він, як тільки прибуде до нашого міста Полоцька, має взяти в посідання катедральну церкву та рядити й управляти іншими існуючими церквами в місті Полоцьку та всіх інших містах, городах і селах, які належать до Полоцького єпископства, як теж клопотатися церковними добрами, даючи в них дві треті на потреби теперішньому єпископові, а одну третю, за життя теперішнього єпископа, залишаючи на свій ужиток. По смерті ж (теперішнього єпископа), як властивий того місця єпископ, має на час свого життя унаслідити й посісти всі єпископські добра та ними користуватися, отримавши для цього сану від митрополита Київського, Галицького і всієї Руси єпископську консекрацію, з обов'язком завжди перебувати під його послухом та в єдності з Римською Церквою. Тому ми дали йому це наше письмо, з підписом нашої королівської руки та нашою печаттю.

Дано у Варшаві, року Божого від Господнього Різдва 1617, місяця червня 28 дня.

Жигмонт, король.

(місце печатки) Януш Скумін Тишкевич »⁶³.

На основі тієї грамоти Йосафат Кунцевич міг бути висвячений на єпископа та обняти уряд єпископа-помічника; міг, та не мусів, як бувало колись, коли король, даючи таку грамоту, давав митрополитові, обов'язуючий, державний наказ. В нашому ви-

⁶³ WELUKYJ A., S. *Josaphat*, II, p. 345-6:

PRIVILEGIUM PRO COADIUTORIA POLOCENSI (f. 97)

SIGISMUNDUS DEI Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Samogitiae, Masoviae, Livoniae, Sueciae autem, Gotthiae, Vandaliae haereditarius REX.

Significamus his literis nostris, ad quem hoc scire pertineret. Quoniam dedit nobis informationem Rev.mus in Christo Pater Josephus Velamin Rutschi, Archiepiscopus Metropolita Kioviensis, Haliciensis, totiusque Russiae, quod Reverendus Gedeon Brolnicki, Archiepiscopus Polocensis, Vitepscensis et Mscislavensis propter decrepitam aetatem tam inhabilis iam factus sit, ut commode suum episcopale munus amplius exequi non valeat, indeque non parvum in ecclesiis, atque inter Sacerdotes episcopatus eius disordinem exortum esse, neque minorem diminutivum bonorum eiusdem Episcopatus reperiri. Quapropter praefatus Rev.mus Metropolita his omnibus occurrendo talem modum nobis insinuavit, ut autoritate Nostra, tanquam Protector et Patronus Ecclesiae Dei, Praesenti Episcopo Polocensi Coadiutorem assignaremus, qui ecclesias episcopatus eius, et Sacerdotes illarum gubernando ordini invigilaret conservando, et omnium bonorum curam gereret. Ut Episcopus pro tunc existens suum habeat victum iuxta proventus eorundem bonorum. Quo fine idem Rev.mus Metropolita Religiosum Praesbyterum in literis atque scientiis bene eruditum, Virum piissimum, in rebus ecclesiasticis peritissimum, Patrem Josaphatum Kuncevicium, (f. 97v) nobis commendavit. Quamobrem Nos, Rex volentes ut in Dominiis nostris, feliciter regnantibus nobis, quam maxime in ecclesiis Dei gloria propageatur, et ordo debitus in spiritualibus observetur, videntesque modum eum necessarium, et habentes hanc personam religiosam pro illo munere summo opere commendatam, praedictum Patrem Josaphatum Cuncevicium in Coadiutorem Episcopo praesenti Polocensi Gedeoni ad vitam eius, post mortem autem illius in successorem Episcopatus Polocensis et Vitepscensis similiterque Mstislaviensis damus, et praesentibus nostris confirmamus. Ille vero quam primum venerit ad Civitatem nostram Polocensem ecclesiam Cathedralem in possessionem suam accipere tenetur, et reliquas ecclesias in civitate Polocensi et omnibus civitatibus nostris, oppidis et villis existentes ad Episcopatum Polocensem spectantes regere et gubernare, bonorum ecclesiasticorum curam habere, partes eorum duas pro necessariis et provisione praesenti Episcopo tribuendo, tertiam autem pro conversatione sui reservando ad vitam moderni Episcopi. Post obitum vero in omnia bona episcopalia, tanquam proprius loci illius Episcopus succedere, pos-

падку труднощів не було, бо привілей вистарався для Йосафата сам митрополит⁶⁴. Однак, коли 1714 року о. Полікарп Филипович дістав такий же привілей, але проти волі митрополита, так цей відмовився його потвердити та висвятити; мимо того, що цей привілей вистарався для нього Ап. Нунцій і навіть Ап. Престіл вставлявся за Филиповичем, митрополит, вважаючи його негідним, таки не уступив, і він ніколи не став єпископом⁶⁵.

Бо, як писав Нунцій Пінятеллі (1667): « Від нього (митрополита) залежать всі бенефіції, а передусім, архимандрії та єпископства, а король не робить нічого іншого, як тільки дає їх тому, кого просто допоручить згаданий митрополит »⁶⁶.

Отже, така королівська грамота-привілей давала тільки право до єпархіяльних маєтків, а не сам уряд, який надавав тільки митрополит.

Єпископи-Помічники в Київській Митрополії не були в тому часі ніякою новістю. Ще 1539 року митрополит Макарій II висвятив на свого Вікарія-намісника у Львові Макарія Тучапського⁶⁷ з тим, що мав він zostаватись під благословенням і проводом Київського митрополита, єпархії ж « у свою власть не привлащати », а половину прибутків мав відсилати тому ж митрополитові⁶⁸.

Пізніше митрополит Йона Протасевич-Островський (1568-1577) зробив собі ще за життя своїм намісником Іллю Кучу, щоб, як

---

sidere, et frui iisdem debet ad vitam suam, obtenta pro eo statu episcopali consecratione a Metropolita Chioviensi, Haliciensi totiusque Russiae, et perseverando semper sub obedientia eius et Unione cum Ecclesia Romana. Ideoque dedimus ei has literas nostras, cum subscriptione manus nostrae regiae, et nostro sigillo.

Scriptum Varsaviae, anno Nativitatis Dei 1617, Mensis Junii 28 die.

SIGISMUNDUS REX. — Locus Sigilli. — Janussius Skumin Tyszkiewicz.

Пор. теж: *Опис. Документов Ун. митрополитов*, I, ч. 407.

⁶⁴ WELUKYJ A., *S. Josaphat*, II, p. 288.

⁶⁵ PATRYLO I., *о.с.*, p. 75.

⁶⁶ WELUKYJ, *Congr. Part.*, II, p. 298: « dipendendo da lui le collazioni di tutti Benefici, particolarmente dell'Archimandrie, e de Vescovati, non facendo altro il Re, che concedere il Chirographo alla semplice raccomandazione del Metropolitanano suddetto ».

⁶⁷ *Архив Ю. Зап. Р.*, I, том X, ч. 11, стор. 21; *Акты Зап. Р.*, IV, ч. 176; Власовський І., *ц. тв.*, I, стор. 190. Хоч першим єпископом-помічником можна вважати вже й Олексія, якого митрополит Теогност (1328-1353) ще раніше взяв собі за помічника, а перед смертю й висвятив на єпископа (*Р. Ист. Библи.*, IV, Прил., ч. 12, кол. 66).

⁶⁸ Власовський, *ц. тв.* I, стор. 199.

кажеться в королівській грамоті Стефана Баторія, «ведлуг постанови і умови з митрополитом Йоною в том учиненої, при животі його той уряд (митрополичий) справовати, а по смерті його тую митрополію на собі держати і уживати»⁶⁹. В 1580 р. таким єпископом-помічником Володимирському єпископові Теодосієві став Мелетій Хребтович⁷⁰, а 1595 року королівську грамоту на єпископа-помічника Полоцькому архієпископові Натанайлові Селицькому отримав Григорій Загорський⁷¹.

Знову ж після Берестейської Унії єпископом-помічником митрополита Іпатія Погія, з титулом Галицького єпископа, став і сам пізніший митрополит Йосиф Рутський. Зовсім, природно, що цей останній пізніше писав у листі з дня 7. 4. 1619 року про «старинний звичай, щоб архієпископи-митрополити мали біля себе своїх Помічників, які виконували єпископські уряди в тому архієпископстві»⁷².

Так то і назначення Йосафата Кунцевича на Полоцького Помічника, з правом наслідства, не було чимось новим, бо навіть на тому самому Полоцькому престолі випередили його інші, з таким самим титулом та урядом.

4. — Грамота Митрополіча⁷³

Після грамоти королівської, яка давала номінатові право на матеріальні бенефіції, і право, а не сам єпископський уряд, - на цей останній мусів його потвердити ще сам митрополит, щоб міг він стати правним єпископом. Це діялось Митрополичою грамотою, в якій він такого номіната урядово проголошував і наставляв єпископом якоїсь даної катедри.

На основі Берестейських актів, виставляти такі грамоти-буллі був уповноважений сам митрополит. І такі грамоти для всіх резиденціальних єпископів, отже таких, що обіймали якусь опорожену єпархію як її повноправні Пастирі-Ординарії, виставляли митрополити завжди, аж до останніх часів і в Київській, і Галицькій митрополіях. З Риму такої буллі не дістав ніхто, а всі, можна сказати без виімку, від своїх митрополитів.

⁶⁹ Там же, стор. 184.

⁷⁰ *Архив Ю. Зап. Р.*, I, том I, ч. 19, 20, 21, 22, 23.

⁷¹ *Акты Зап. Р.*, IV, ч. 64.

⁷² WELUKYJ A., *Epistolae Metr.*, I, n. 16, p. 63.

⁷³ *Provisio canonica.*

Останнім таким правлячим єпископом був назначений сл. п. Ісповідник, єп. Перемиський Йосафат Коциловський. Він був назначений єпископом 29. І. 1916 року буллею Апостольського Престола, але тільки тому, що в тому часі митрополит А. Шептицький, будучи ув'язнений, був перешкоджений і сам не міг цього зробити. Про те є виразна згадка у самій буллі: «Тому що під сучасну пору достойний брат Андрій Шептицький, теперішній Львівський архієпископ русинів, з найбільшою несправедливістю є депортований в далекі околиці і там ув'язнений, — не може виконати привілею, що його наш попередник сл. п. Папа Пій VII дав кожночасному Львівському Архієпископові Митрополитові для русинів: потверджувати і наставляти єпископів згаданого Перемиського престола, і йому, іменем Апостольського Престола уділяти консекрацію, — тому Ми, щоб та Перемиська катедра не наражалась на невгоди довгого незаміщення, вповні змінюючи на цей раз того роду привілей... Апостольською владою настановляємо Тебе єпископом та Пастирем і передаємо Тобі старання, управу та адміністрацію тіві Перемиської катедри»⁷⁴.

Отож і цей останній правлячий Перемиський єпископ був поставлений теж митрополитом Галицьким, якого, в тому випадку, Апостольський Престіл, як неприсутнього й перешкодженого, заступив, бо не було виглядів на скоре його звільнення.

Очевидно, це відносилося тільки до єпископів у Київській та Галицькій митрополіях, і не стосувалося навіть до єпархій на Закарпатті, які вже не входили в межі Галицької митрополії. Те саме стосується й до всіх єпископів українського обряду на еміграції, з яких більшість є тільки Апостольськими Екзархами й безпосередньо залежними від Апостольського Престола; але і резиденціальні укр. єпископи в діяспорі ставляться теж Ап. Престо-

⁷⁴ WELUKYJ A., *Documenta Pontif. Romanorum*, II, n. 1060, p. 521-2. «Cumque in praesens Venerabilis Frater Andreas Szeptycki, hodiernus Archiepiscopus Leopoliensis Ruthenorum, pulsus per summam iniuriam in remotas regiones, ibique sub custodia detentus, impediatur ab exercendo privilegium, quod felicitis recordationis Pius Papa Septimus, Praedaecessor Noster, Archiepiscopo Metropolitano Leopoliensi Ruthenorum pro tempore existenti concessit, confirmandi et instituendi Episcopum praefatae Sedis Premisliensis, eique munus consecrationis, nomine Ap. Sedis impretiendi, Nos, ne illa sedes Premisliensis longae vacationis exponatur incommodis, huiusmodi privilegio pro hac vice derogantes...te Apostolica auctoritate in Episcopum praeficimus et pastorem, necnon curam, regimen et administrationem ipsius Ecclesiae Premisliensis... committimus».

лом, бо не входять у межі ні Київської ні Галицької митрополій ⁷⁵.

За сьогодні діючим східним правом такий привілей надавання грамот на канонічне поставлення єпископів признається тільки одним патріярхам ⁷⁶.

Київські митрополити довгий час виставляли такі грамоти-буллі теж і єпископам-помічникам. Щодо цього права Київських митрополитів перші сумніви виринули щойно на початку XVIII сторіччя, а головню від часу Замойського Синоду ⁷⁷, і, по довшій дискусії, остаточно в 1785 році вирішено, що таких єпископів-помічників може наставляти тільки Ап. Престіл, залишаючи митрополитам тільки привілей виготовлення інформаційного процесу, введення в уряд та консекрацію ⁷⁸. Тому, від 1784 року вже всі єпископи-помічники Київської, а згодом і Галицької митрополії були номіновані Апостольським Престолом; першим між ними був єп. Михайло Стадницький ⁷⁹.

Йосафат Кунцевич, як всі інші до кінця майже XVIII ст., був потверджений Київським митрополитом і від нього отримав грамоту-буллію на Полоцького єпископа-помічника. Ця грамота, як і багато інших актів, теж сьогодні нам недоступна, якщо взагалі ще денебудь і заховалася. Немає, однак, сумніву, що вона існувала, бо потвердження та урядове поставлення на єпископа в тих часах не могло вже обмежитись до усного тільки передання. Зрештою, такі грамоти знані ще з часів перед Йосафатом Кунцевичем; отже практика таких урядових грамот вже існувала передше. На їх основі можна легко відтворити і ту грамоту, якою був канонічно поставлений єпископом-помічником і Йосафат Кунцевич. Для прикладу наводимо грамоту, яку митрополит І. Потій дав Й. Рутському, йменуючи його в 1612 р. своїм Помічником та Галицьким єпископом.

« Я, Іпатій Потій, архієпископ митрополит Київській, Галицькій и всея Руси, владика Владимирській и Берестейській, чиню явно тим моим листом, иж поважность уряду моего митропольего и множество забав в нем того от мене потребовала, жеби-м з духовенства

---

⁷⁵ BARAN A., *Metropolia Kioviensis et Eparchia Mukacoviensis*, Romae 1960, p. 102. Cf. *Annuario Pontificio* 1967.

⁷⁶ Motu Proprio « *Cleri Sanctitati* », с. 256, § 1, n. 2 et 395, § 1.

⁷⁷ WELYKYJ A., *Acta Prop. Fide*, II, n. 780, p. 222.

⁷⁸ ИВИДЕМ, v. V, n. 1380, d. 139. Amplius de hac quaestione vide PATRYLO I., *o.c.*, p. 76-87.

⁷⁹ WELYKYJ A., *Documenta Pont. Rom.*, II, n. 841, p. 267.

мого помочника собі, иле в літїх подошлих будучи, постановил и на стан єпископській посвятил, которий би в небитности моеї тут в єпархї митропольей, все то, што врядови єпископскому належит, отправовал, то єсть, попов и дьяконов святил и их судил. На которий вряд обрали єсьмо честного отця Іосифа Велямина Рутцкого, архимандрита Виленского святїе живоначальнїе Троици, и оного єпископом Галицким нашим и владикою надворним поставили єсьмо и посвятили, а на вихованье его монастир Лавришевскїй, в повіті Новгородском лежачїй, со всим на все, што до того монастира належит, так як єсьми сам за даниною его королевской милости удержал, дал, уступил, и право свое все, которое на тот монастир мїл, до рук его отдал єсьми. Вольно ему будет собі привилей у его королевской милости на тот монастир виправити и его на себе держати; а в небитности моеї в єпархї митропольей попов и дьяконов и церкви святиги и антїмиси под именем моим вдавати. И на то дали єсьмо звиш-помїненому отцу Іосифу Велямину Рутцкому, єпископови Галицкому, сєс мой лист с моею печатью и с подписью руки моеє властной, также под печатями и с подписями рук зацнї-уроожоних панов, пана Ильи Мороховского, секретаря его королевской милости, пана Вацлава Садковского и пана Яна Слупского, устнї от мене прошених. Писан у Вильни, літа от нароженья Сина Божого 1612, місяца Іюня 16 дня. Ипатьей, архїєпископ, властною рукою (а далї підписи вище згаданих) »⁸⁰.

Підставивши тільки інші імена, такою в основному виглядала теж і та грамота, якою митрополит Й. Рутський поставив Йосафата Кунцевича єпископом-помічником, а згодом: архієпископом Полоцьким.

5. — Титули Єпископів-Помічників

Кожний новоїменований правлячий єпископ дістає титул міста свого єпископського осідку. Інші ж єпископи бувають свячені

---

⁸⁰ *Акти Зап. Р.*, IV, ч. 185. Порівняй таку ж грамоту з 1670 року Митрополита Г. Коленди Кипріянові Жоховському на єпископство Витебське і Мстиславське (*Описаніє Док. Ун. Митрополитов*, I, ч. 320); а також такі ж грамоти ще з 15-того століття в «*Рус. Ист. Библ.*», VI, чч. 49, 50, 51, 91; перша з них дана Володимирському єпископові на Волині 1420 року: «избрах со еже о нас священним збором священнїйших архїєпископ и єпископ священноинока (імярек) и поставих его в святїйшую єпископію богоспасаємаго града Володимеря».

на єпископські осідки, які існували в давніх часах, а згодом занепали чи опинились у так званих «країнах невірних»⁸¹.

У Київській митрополії спочатку єпископам-помічникам не давано жадного титулу і звались вони тільки єпископи «надворні» або куріяльні⁸². Першим титул Галицького єпископа дістав мабуть Й. Рутський, коли був іменований Помічником і наслідником Київського митрополита І. Потія, хоч там він сам і не резидував, як це видно з виставленої митрополичої грамоти⁸³.

Надавання іншим єпископам-помічникам титулів одної з єпископських столиць, злучених з головним осідком єпархії, розпочалося щойно від митрополита Й. Рутського. Маючи в пляні надати Помічників кільком єпископам Київської митрополії та дістати також і собі Помічника, думав він цим разом не залишати їх тільки з загальниковим титулом єпископа «надворного». Однак не погоджувався теж з практикою латинської Церкви, яка давала таким єпископам титул осідку в «країні невірних», бо це, як писав, в його митрополії було б новістю, а навіть і згіршенням, коли б люди чули зовсім чужий і не знаний їм титул. Тому вислав він до Ап. Престолу імена 22 єпископств⁸⁴, які підлягали колись Київським митрополитам, хоч деякі з них були тепер в Московії, а деякі перестали існувати. Він запропонував, щоб міг ними покористуватися при іменуваннях нових єпископів-помічників⁸⁵.

Цей лист митрополита, датований днем 7. 4. 1619; отже можна б заключати, що Йосафат Кунцевич при своїй номінації на єпископа-помічника Полоцького Архископа не дістав ще жадного титулу: ні Витебського ні Мстиславського, хоч вони належали Полоцьким архископам. Це потверджує теж і мовчанка про будь-який із тих титулів в усіх документах та свідченнях. Тому, як і інші перед ним, Йосафат був тільки єпископом-помічником,

⁸¹ *Annuario Pontificio* 1966, pp. 505-711.

⁸² WELYKYJ A., *Epistolae Metr.*, I, n. 16, p. 63: «Antiquissima consuetudo fuit ut Archiepiscopi Metropolitanus haberent penes se suos Suffraganeos, qui munia episcopalia in dicto archiepiscopatu obirent. His nullum titulum episcopalem tribuebant, nisi Episcopos Curiae eos vocabant».

Акти Зап. Р., IV, ч. 176: «Макарія Рафаїловича Тучапського на владичство посвятил; а учинивши его владикою надворним своим, тоє намістничество Галицкое и Львовское ему поручил»; теж див. грамоту короля Й. Рутському в «*Опис. Док. Ун. Мумр.*», I, ч. 327, ст. 68; *Ак. Ю. З. Р.*, II, ч. 23.

⁸³ *Акти Зап. Р.*, IV, ч. 185.

⁸⁴ WELYKYJ A., *Epist. Metr.*, I, n. 16, p. 63; cf. PATRYLO I., *o.c.*, p. 87.

⁸⁵ *IBIDEM*.

але без титулу одного з осідків, що належали Полоцькому архієпископові.

Ап. Престіл апробував думку митрополита Й. Рутського, бо всі пізніші єпископи-помічники отримували вже титул однієї з тих єпископських катедр, які звичайно були злучені з катедрою правлячого єпископа⁸⁶. Цієї практики дотримувано навіть і тоді, коли номінаційну буллу єпископам-помічникам висилано вже з Риму; і так, Михайло Стадницький дістав 1784 року титул єпископа Острожського, Йосиф Булгак 1787 року єпископа Турівського, а 1791 року Арсеній Гловнівський одержав титул єпископа Берестейського⁸⁷. В р. 1842 і 1863 єпископам-помічникам Холмського єпископа, Іванові Тершакевичеві та Іванові Калінському, надано було ще титул єпископа Белзьського; отже титул єпархії, яка була злучена з Холмською⁸⁸.

Однак виглядає, що від 1784 року деяким єпископам-помічникам надавано вже і титул в «країнах невірних», коли то Стефанові Левинському, як згадується в листі Пропаганди, призначено титул грецької катедри, а Адріанові Бутриновському 1792 року титул катедри Калями в Нумідії⁸⁹; в Галицькій митрополії це вже було сталою практикою⁹⁰.

6. — Єпископська присяга

Останнім актом, перед самою висвятою, було складення присяги перед митрополитом. Присяги Йосафата Кунцевича немає між доступними нам документами, але легко можна її відтворити на основі тих текстів, які заховалися до наших днів; між ними маємо теж і присягу, яку склав і сам пізніший митрополит Йосиф Рутський, перед своєю висвятою на єпископа-помічника своєму митрополитові Іпатієві Потієві, у червні 1612 року, перед свідками, якими були єпископ Пинський і Турівський Паїсій та єромонах Йосафат Кунцевич й Ілля Мороховський, королівський секретар. Наводимо її текст, бо він часово найбільше зближений до присяги і самого Йосафата Кунцевича, і, змінивши тільки імена та справи стисло митрополіччю, вона вказує і на присягу Йосафата.

⁸⁶ PATRYLO I., *о.с.*, р. 88.

⁸⁷ WELUKYJ A., *Doc. Pont. Rom.*, II, n. 841, р. 268; n. 861, d. 290.

⁸⁸ ІВІДЕМ, n. 916, р. 375; nn. 934, 935, pp. 398-399.

⁸⁹ WELUKYJ A., *Litterae Prop. Fide*, VI, n. 2869, р. 181; VII, n. 3177, р. 116.

⁹⁰ ІДЕМ, *Doc. Pont. Rom.*, II, nn. 904, 922, 928, 953, 996, 1009, 1083, 1089, 1090, 1097 (S. E. Card. Slipuj G.).

« Во имя святія живоначальнїя единосущнїя и неразділимїя Троици, Отця и Сина и Духа святого. Я Іосиф Рутцкій, єпископ Галицкій, архимандрит Виленскій и намістник головнїй митрополїи Кіевскої, даю сесь лист и запис свой добровольнїй на себе самого в Бозі велебному его милости отцу Іпатію Потію, митрополиту Кіевскому, Галицкому и всея Росїи, пану и пастирови своему, а то в тот способ, иже его милость митрополит, носячи тяжкости и поважность уряду своего архієпископского, и приходячи вже до старости літ своих, при том через отлеглость містца держащи посполу и вряд владїцтва Володимерского, за чим в том краю Литовском и инших містцах, до юрискдици митрополїи Кіевскої належачих, не могучи бити завжди притомним для отправовань справ и догляданья порядков своих духовних, з владзи и зверхности своей пастриской мене найменьшого, з ласки своее особливой, к той помочи собі хотячи міти, єпископом надворним и помочником поставил и посвятити рачил, и на тот вряд зезволенье через привилей короля его милости, пана нашого милостивого, мнї одержал и до рук моих отдал. Я теж покорнї воли и предсявзятью его милости подлегаючи, яко пана и пастиря своего, тот поважнїй вряд принял есьми на себе и приймаю вдячнї, и повинен буду оному его милости отцу митрополитови до живота его всякую учтївость и послушенство и яко зверхнему пастиреви своему підданство виражати; а заживаючи вряду моего єпископского, в становленью попов и діяконов и в справованью иних обрядов належачих досить чинити обїцую. А при том и то варую, иж будучи на том вряді, без особливой воли и росказанья его милости соборов складати и ничого такого починати не маю, то єсть, што би ся ткнуло споряду якого особливого, властнї до митрополичей владзи належачого; леч во всех справах от него яко от власного пана и зверхнего пастиря своего розказанья и науки чекаючи, пыльнї постерегати маю, якоби ся во всем владза юрискдици его надо мною яко над суфраганом и помочником значила, а меновитї: антими си именованем его милости, коли ся трафит святити церков, подписувати буду повинен; к тому, доходи куничные, коли их от священников вибирати буду, теди половицью оних з его милостью подїлитися маю; наконец, коли кольвек пан Бог в тот край Литовскій его милость принесет до єпархїи митрополїе своее, тоди на тот час все врядови моему єпископскому належачое до его милости, яко зверхнїйшого тих краев пастиря маю и повинен буду отсилати, особливого росказанья и роспоряженья от его милости чекаючи. А в от-

правованью набоженства и церемоній уборов не архієпископских митропольих, але звиклих єпископских заживати маю. В тих теди всих и особно в кожной кондиції, его милости отцу митрополитови, пану и пастиреви своєму добровольні, под обовязком от святых апостол и святых отцов винесеної срогої клятви, облигуюся. А если би в чом свавольні с того спису виступил, альбо коли (уховай Боже) оному противним бити сміл и послушен его милости яко пану и пастору своєму бити не хотіл: теди тим самим в интердикт альбо заперещенье и клятву впадаю, наконец и вряд свой єпископскій, яко негодні будучи его, тратити маю. И на то дали есмо сес запис, с подписом руки и приложеньем печати своее, до которого теж листу, за устною прозбою моею, руки свої подписати и печати приложити рачили их милости, в Бозі велебний отец Паисій, владика Пинскій и Туровскій и честний отец Іоасаф Кунцевич, ієромонах монастиря Виленского святіе живоночалніе Троици, и его милость пан Ілля Мороховскій, секретар короля его милости. Писан в Вильні, року Божого нароженья 1612, місяца Іюня... дня »⁹¹.

Очевидно, це була присяга єпископа-помічника митрополитичого; отже, у випадку Йосафата Кунцевича треба усунути ті місця, які відносяться прямо до стисло митрополитичих прав, як напр., місце про скликання Соборів, вживання митрополитичих риз тощо; теж, можливо, що в його присязі були деякі зміни щодо стислої залежності від свого Ординарія, з-за його старости та немочі; із королівської грамоти знаємо, що йому залишалася одна третя прибутків, а дві третіх мав він передавати на вдержання свого архієпископа. Та, зрештою, все інше такими чи іншими словами знаходилось теж і в присязі Йосафата Кунцевича, як єпископа-помічника Полоцького архієпископа.

7. — Консекрація

Дня 28. 6. 1617 року король підписав Йосафатові Кунцевичеві свою грамоту-привілей, а 26. 7. цього ж року митрополит Й. Рутський проголосив його єпископом-помічником Полоцького архієпископа; дня 12. 11. 1617 року відбулася його консекрація.

Як та в яких обставинах відбулось його проголошення, описав сам автор його — митрополит Й. Рутський: « Королівську презентацію, яку в нас загально звать Привілеєм, я вистарався

⁹¹ *Акти Зап. Р.*, IV, ч. 185.

без його відома; мав, отже, стати Помічником з правом наслідства 90-літнього архисупскопа Полоцького, що був майже зовсім без свідомости. Відчув він це, заки я йому те об'явив і був пригноблений, бо проходила в ньому боротьба між покорою з одного боку, вважаючи себе неспосібним до епископського уряду, з другого ж між послухом, який він усім серцем плекав, і який казав йому, щоб віддався в руки настоятеля; ... Відкрив я йому, що Полоцька Церква майже позбавлена пастиря та що багато там не тільки невідповідного, але й противного Божим законам та абсурдного... Воля Господня: щоб він прийняв цей тягар. Почувши це, так словами, як укладом рук, а вкінці припавши до землі благав та заклинав, щоб його звільнити з того уряду. Якщо його пішлють, він може тому архисупскопові послужити і в стані, в якому він тепер; до тої ж гідности він зовсім неспосібний; не скінчили б ми, якщо б я йому не був сказав, що інакше бути не може, і він обов'язаний слухати того, який, як вірить, заступає йому Бога; успокоївся, але, як я довідався, запитував деяких духовних провідників, чи без нарушення послуху міг би втекти, і тайком думав залишити нас... Отже в часі Капітули нашого Чина, під її кінець, я публічно звернувся до нього з промовою та іменував його епископом-помічником Полоцького архисупскопа, і вручив йому королівський Привілей. Він не прийняв його, впав на коліна і в сльозах благав, щоб його звільнити. Вкінці ж, коли я сказав, що це кінечне для слави Божої і вже не може бути зміненим, замовк, прийняв Привілей, а ми віддали хвалу Богові. Пізніше цілком віддався своєму урядові й оце знайдено в ньому те, що й у святих епископів і чуйних Пастирів душ»⁹².

Сама ж консекрація відбулася 12 листопада 1617 року у Вильні, в церкві Пресв. Трійці, і її, за своїм митрополитим правом, перевів сам митрополит Й. Рутський⁹³. Крім нього, очевидно, були ще два другі епископи, як це до консекрації приписано; однак, хто саме брав у тому торжестві участь, про це з певністю не знаємо і можна тільки догадуватися, що, як найближчі сусіди, були це Берестейський епископ Йоаким Мороховський (1613-1631) та Пинський Паїсій Саховський (1602-1626), бо Полоцький Гедеон Брольницький (1601-1618), з-за старости, не був спроможний вибра-

---

⁹² WELUKYJ A., *S. Josaphat*, I, p. 288.

⁹³ ІВІДЕМ, II, p. 276, 295, 315.

тися до Вильна. Ближчих подробиць про те свято, на жаль, документи нам не залишили.

8. — ГРАМОТА СВЯТИТЕЛЬСЬКА

Після єпископської висвяти було в звичаю, що митрополит виставляв новопоставленому єпископові святительську грамоту, в якій посвідчалось про його свячення, а теж пригадувалось йому на його обов'язки. Знана та доступна нам одна з таких грамот, що її 20. 6. 1610 року митрополит І. Потій дав Атанасієві Крупецькому, поставленому і консекрованому на Перемишське та Самбірське єпископство. Наводимо повний її текст, бо в основному таку грамоту певно виставив теж митрополит Й. Рутський нововисвяченому Йосафатові.

«Ипатеѣ Потей, милостию Божою архієпископ митрополит Київській, Галицькій и всея Росіи, єпископ Володимерській и Берестейській. Вседержитель Бог наш, неизреченним промишленьем своим приказуючи Моисееви угодникови своему сотворити храм себѣ, показал ему образ на горѣ Синайстей и рекл до него: смотри, да сотвориши по указанному тобі на горѣ. Тайна и фигура то била великая пришлоѣ Церкви в новом завітѣ, которую сам предвѣчний Син Божий воздатель мѣл по образу и подобію небесной и всегда веселящейся оной Церкви, то ест светих ликов ангельских, которую Іоанн светий видѣл в Обявленіи своем яко новий Іерусалим соходящий со небес во всем ему подобный; абовім яко во оном небесном три суть ієрархи, так и в том долном земском три сут священноначальства: першій ест єпископській, вторий презвитерській, третій діяконській; першій яко порядком мѣстца ест далеко зацнѣйший, так и годностью над иншиє ест поважнѣйший, поневаж другіє иншиє од него походят. На тую єпархію Господь наш Іисус Христос апостолов своих избрал, аби пасли, редили и справовали Церковью его аж до сконченья вѣка. Которое преложенство аби николи не уставало, zostавил при них и их порядне наступуючих наслѣдниках такую власть, аби през положенье рук и призываньем Духа Светого тую ж власть иншим подавали. Тоею ж и я смиренный властію, от Бога в Троици единого мнѣ даною и од столици найвишее апостольское потверженною, посветилем на єпископство Премисское и Самборское шляхетне уроженого пана Александра, а в иноческом чинѣ всеосвященного Атанасія Крупецкого, которого его королевская милось, так за залеценьем нѣкоторих панов сенаторов, яко теж и видечи его чловѣка доброго, Церкви Божой

пoжитoчнoгo и дo єднoстi cвeтoє бapвo cклoннoгo, пoдaти и дo мeнe, aбим єгo пoсвїтил, oдoслaти рaчил. Нa штo oн пepвїй нижлї тoє пoсвeщєнє з рyк нaшїх пpїнял, дoбpoвoлнє тїлeснoю пpїceгoю oбoвeзaлoє и вїзнaнє пpавдивoє Кaтoлїчecкoє вїрї yчїнїл, и рyкoю cвoєю влacнoю нaпїcaвшї, пpo нac зocтaвїл; в кoтoрoм тoє вce вїзнaл и пpїнял, штo кoлвeк тyю cвeтyю єднoсть зaмїкaєт; a тoгo вceгo ce oдpeкл и вїклял, штo бї кoлвeк ee poзривaти мїлo; чoгo и тeпep пpї caмoм пoсвeщєнє, вoдлyг звичaю, явнє пpїceгoю и вїзнaнєм вїрї пoтвepдїл. Мaєт тeдї пoмeнeний вce-ocвeщєннїй oтeц Aтaнacїй Кpупeцкїй, єпїcкoп Пpемїcкїй и Сaмбopскїй, бpат и coсoлyжїтeль нaш, oтшeдшї в єпapхїю cвoю зa тїм пopяднїм и звїклїм Цepквe cвeтoє вoстoчнoє cпocoбoм рyк мoїх пoсвeщєнєм, пpї тoй cвeтoй єднoстї cтaтeчнє cтoячї и їнїх дo нee вeдyчї, a нaм, як cтapшoмy cвoємy apхїєпїcкoпoвї, пoвїннy yчївoсть и пoслyшєнcтвo oтдaючї, вce тoє oдпpaвoвaти в пpєдїлїх єпapхїї cвoєє, в чyжyю нe втpyчaючїce, штoбї oднo кoлвeк вpядoвї єгo єпїcкoпcкoмy нaлeжaлo, тaк якo и пpoдкoвe єгo oтпpaвoвaлї, тo єcт: cвящєннoдїйcтвoвaти, apхїмaндpїтї, їгyмeнї cтaвїтї, в чeтцї блaгocлoвлятї, в пoддїякoнї и дїякoнї xїpoтoнїcaтї и тїх, єcлї бї гoднї бїлї, нa cтaн пpєзвїтepcкїй пoсвeщaтї. Кoтoрoмy пївїннї бyдyт в єпapхїї єгo вce дyxoвнїє, тaкжє и cвїцкїє, якo пacтїpeвї cвoємy влacнoмy, yчївoсть и пoслyшєнcтвo звїклoє вїpaжaтї. O штo мї вcїх и кoждoгo зocoбнa, a мeнoвїтє xpїcтoїмeнїтїх пaнoв и пoспoлїтїх лyдeй звepхнocтї нaшoє пacтїpcкoє, пpocїм и yпoмїнaєм, a oн їх, якo пacтїp дoбpий, пoвїнeн бyдeт нaчyчaти пpавдивoє вїрї и, вeдyчї дo пoбoжнoгo и xpїcтїянcкoгo жїття, чacтo нaпoмїнaтї мaєт, aбї пpавa Бoжoгo и вoлї єгo cвeтoє пїлнє пocтepєгaлї; a тo нe тoлькo гoлїм cлoвoм, aлє дaлeкo бoлшeй-пpїклaднїмї дїлaмї cвoїмї чїнїтї мaєт, o вceм (якo aпocтoл мoвїт) caм coбї пoдaвaючї oбpaз дoбpїх дїл вo yчeнї нeзaвїcтнїм, дa пpoтївнїє пocpaмятєя, нїчтoжє їмyщє глaгoлaтї o нac yкoрнo; нaкoнeц aбї тїм смїлїй, oжeдaючї блaжeннaгo yпoвaнїя cлaвї вeлїкoгo Бoгa и Cлaca нaшoгo Іїcyca Хpїcтa, мoвїтї мoгл: ce аз и дїтї мoє, єжє мї єcї дaл. Пїcaн y гpaдї Бepecтї, poкy Бoжoгo нapoжєння тїceчa шecть coт дecятoгo, мїcяцa їyня двaдцaтoгo дня. Іпaтeй, apхїєпїcкoп мїтpoпoлїт Кїєвcкїй и вceя Pocїи »⁹⁴.

Пoмїнaючї тї рeчї, якї в цїй гpaмoтї бyлї зyмoвлєнї тїм, щo

---

⁹⁴ *Акти Ю. Зал. Р.*, II, ч. 40, ст. 64-5.

Атанасій Крупецький приєднався до Берестейської Унії щойно коротко перед самою консекрацією, як напр.: сам вибір, що відбувся не за Берестейським договоренням, а за давньою ще практикою, а також виразна згадка про доконане об'єднання — все інше становило елементи, які повинні були знаходитися в кожній такій грамоті, отже теж і в виданій Йосафатові Кунцевичеві.

Маючи грамоти королівську, митрополичу, а також святительську, і склавши приписану присягу, нововисвячений владику вибирався в єпархію, щоб обняти поручений йому уряд Помічника.

9. — Перебрання уряду відбувалося тим способом, що єпископ-помічник предкадавав номінаційні грамоти єпископові, якому він призначений, чи теж капітулі, коли єпископ-помічник мав право наслідства, або коли сам Ординарій був перешкоджений чи неспосібний, щоб їх прийняти.

В подібний спосіб відбулося це перебрання уряду Йосафатом Кунцевичем. Але тому, що сам архієпископ Г. Брольницький був зовсім німецький, так це перебрання, крім предкладення йому самому королівської та митрополичої грамот, головним чином відбулось в самій Полоцькій катедрі — прочитанням тих же грамот та торжественним богослуженням з цієї нагоди.

До Полоцька Йосафат Кунцевич прибув та перебрав призначений йому уряд єпископа-помічника дня 9 січня 1618 року. Прийнято нового Владика з найбільшими торжествами, яких, як оповідають свідки, Полоцьк ще ніколи не бачив, та серед радості вірних⁹⁵. Хоч властивої інтронізації тоді, очевидно, не було, бо приїжджав він тільки на Помічника правлячого архієпископа, але, з-за старости Брольницького, як також на основі самої королівської грамоти, на ділі це було перебрання і самої катедри і архієпархії та всіх обов'язків правлячого єрарха.

10. — Йосафат Кунцевич — архієпископом

Йосафат Кунцевич був Помічником дуже коротко, бо архієпископ Гедєон Брольницький упокоївся на руках свого нового Помічника вже на весну, а 31 березня того ж 1618 року була виставлена нова королівська грамота-привілей. Вона потверджувала Йосафата Кунцевича на Полоцькій архієпархії, хоч право наслідства було йому забезпечене вже першою грамотою-привілеєм.

⁹⁵ WELUKYJ A., *S. Josaphat*, I, p. 115, II, p. 247, 275-6, 281, 301.

« Жигмонт (*і далі як в першій*). Всім і кожному зокрема, кому про те належить знати, оцим письмом об'являємо, що в старості та в недужі Полоцького архієпископа св. п. покійного Гедеона Брольницького, — за його життя дали ми йому письмом нашого привілею чесного отця Йосафата Кунцевича, щоб він доглядав справи і церковний лад та управляв добрами Полоцької архієпархії. Тому ж, що о. Гедеон Брольницький проміняв життя на смерть, тому ми, король, з ласки нашої оцим письмом і нашим Привілеєм віддали і потвердили Полоцьку архієпархію, та єпископію Витебську і Мстиславську з усією властю в духовних справах і всіх тих приналежностях, які здавна до неї відносяться — тому ж Йосафатові Кунцевичеві, теперішньому архієпископові Полоцькому, Витебському та Мстиславському. А що деякі особи вживають декотрі добра Полоцької єпископії, які вони собі привласнили, тому ми, король, дозволяємо Йосафатові Кунцевичеві, Полоцькому архієпископові, щоб він від неправих власників доходить правом ті мастки, які були власністю Полоцької єпархії, а однак опинилися в посіданні світських людей. І коли цей владика назад відзискає будь-які добра, які від Полоцької єпископії були відчужені, тоді силою того письма нашого Привілею він та інші єпископи, що по ньому унаслідують Полоцьку єпископію, мають їх разом з Полоцьким єпископством посідати, ними завжди володіти та ними покористуватися. І тому дали ми це наше письмо-привілей з підписом нашої королівської руки і печаттю Великого Литовського Князівства. Дано у Варшаві, року 1618, місяця березня 31 дня. Жигмонт король (місце печаті) Януш Скумін Тишкевич »⁹⁶.

Ця грамота була тільки потвердженням першої. Нове в ній лише уповноваження поробити всі старання, щоб знову привер-

⁹⁶ IBIDEM, II, p. 346-7:

PRIVILEGIUM PRO IPSO EPISCOPATU POLOCENSI (f. 98)
SIGISMUNDUS III, ut supra.

Significamus hisce literis nostris universis et singulis in particulari ad quem hoc scire pertineret, de eo quod cum prius in senectute, et morbo Archiepiscopi Polocensis P. M. defuncti Gedeonis Brolnicki vivente eo literis Privilegii nostri Coadiutorem suffecerimus ad attendendum negotiis et ordini ecclesiastico atque bona Archiepiscopalia Polocensia gubernanda Rev.dum Patrem Josaphatum Concecivium. Quoniam vero P. Gedeon Brolnicki vitam cum morte commutavit, ideo Nos Rex, gratia nostra Archiepiscopatum Polocensem, Episcopatum Vitepscensem, et Mscislaviensem cum omni potestate in causis spiritualibus, et omnibus eis pertinentiis ab antiquo eum concernentibus, eidem Josaphato Cun-

нути архієпархії ті мастки, які в будь-яких причин попали в церковні руки. А було їх чимало, головню з-за недуги та старости його Попередника.

Чи була при тій нагоді теж нова митрополіча грамота, не знаємо. Не заховалася така грамота ні для Йосафата Кунцевича, ні теж будь-якого іншого єпископа, що, будши єпископом-помічником, зі смертю Ординарія перебирали тим самим його єпархію.

Однак дуже можливо, що Йосафат Кунцевич, перебираючи Полоцьку архієпархію, як її Пастир, склав нову присягу — тим разом своєму митрополитові, бо перша відносилася радше до архієпископа, якому він був призначений Помічником, і звичайно не углядиювала відносин до самого митрополита. Вона була коначна, хіба що вже в першій присязі ті відносини наперед були порушені, що виглядає мало правдоподібно.

Текст тієї другої присязі теж не заховався; бодай він нам не знаний, але можна б його реконструювати на основі присязі новоіменованого луцького єпископа Єроніма Почапівського (1621). Наводимо тут повний її текст, крім Символу віри та згадки про прийняття науки Вселенських Соборів, передусім і поименно Флорентійського.

« Я Ієроним Почапівській, наречений єпископ Луцкій и Острозській, се пишу рукою своєю и розумом своим. Исповідую пред Богом и избранними его ангелами правую и непорочную віру християнскую, еже есть исповіданіе во имя Отца и Сина, и Святаго Духа, единого Божество, еже есть сице: Вірую... (далі Символ віри без « і Сина » і прийняття науки Вселенських Соборів). И паки церков-

---

cevicio moderno Archiepiscopo Polocensi et Vitepscensi et Mscislaviensi praesentibus literis et Privilegio nostro contulimus et confirmavimus. Cum autem nonnullae personae bonis quibusdam Episcopatus Polocensis sibi usurpatis utantur, ideo Nos Rex bona quae propria ad Episcopatum Polocensem spectarent atque a saecularibus hominibus usurpata tenerentur, illi Josaphato Cuncevicio, Archiepiscopo Polocensi, iure ab iniuste possidentibus repetendi licentiam damus. Et cum Episcopus ille aliacumque bona ab Episcopatu Polocensi alienata recuperaverit, tunc vigore earundem praesentium literarum Privilegii nostri una cum Episcopatu Polocensi debet possidere, et post eum alii Episcopi sibi in Episcopatu Polocensi succedentes, eadem semper tenere et gaudere debent. Et ideo dedimus has literas nostras Privilegium cum subscriptione manus nostrae Regiae, et sigillo Magni Ducatus Lithuaniae.

Scriptum Varsaviae, Anno 1618, mensis Martii 31 die.

SIGISMUNDI REX. — Locus Sigilli. — Janusius Skumin Tyszkiewicz, Notarius.

Пор. *Описаніє док. Ун. Митр.*, I, ч. 413.

ний мир и соединеніе принятое исповідую соблюдать, и ни единым же правом противная мудрствовать во всем животі моем. К сим же исповідаю, и сохраняю, и обещаюся, и всегда послідствую и повинуюся господину и владиці моему, преосвященному Іосифу, митрополиту Кіевскому, Галицкому и всея Росіи, також повинен буду и восприємником его чисто, отправно и послушливо; и гдї повелит ми господин и владика мой, святой митрополит Іосиф Кіевскій и всея Росіи бити к собі и мні ся его не ослушати, іхати к нему без всякого перевода. А через мою епископію ставлеников мні не ставити, ни дьякона, ни попа, ни протопопа, ни игумена, ни архимандрити, ни антимисів мні не давати, или святителское что творити в чужій епископіи и во всіх властїх, ни в моего господина и владики, кир Іосифа митрополита Кіевского и всея Росіи преділі ниякая діла церковнїя не ділати ми, кромі епископіи данної мні господином и владикою моим, Іосифом митрополитом Кіевскім и всея Росіи; или отшедшу ми в которую страну чужую, не піти обідни без повелінія митрополя, в чієм ли преділі буду. К сим же исповідую не оставити ми во всем моем преділі ни единогоже от нашее православної віри ко Арменом свадьби творити и кумовство, и иних еретик, которих Вселенскіе Собори прокляли; а ащелиже которий поп моего повіта втай мене то сотворит, и мні повідати господину и владиці моему, святому митрополиту. Обищаюся со страхом Божім и боголюбезним хотініем данное ми стадо на исправленіе от всякого лукавства очищати, и себе сохранить, елика ми настоит сила. А иминїи церковнїя до епископіи моее належачіе не имам продавати, ани даровати, ани заставляти, ани анову данини ленним правом и совітующим ми крилошаном не давати, не изволяющу отцу митрополиту Кіевскому; отлученнїя же или разграбленнїя изискивати. Аще же не пребуду в сїх, в вину в правилїх и в правах церковних описаную подпадаю. Паки обещаюся, яко нісм не дал ничего за искушеніе за тую церков, ни есмь обіщался кому что дати ради сего, разві обичное и ставленое святїя церкви исторов: но лобзаю и за сіе апостолское и отчее преданіе. К сему исповідую: елика имат преданїя митрополїй стол, да сохраняю их непоколебимо во всей области моеї; аще ли что сотворю не тако, без повелінія и без грамоти господина и владики моего, преосвященнаго митрополита Кіевского Іосифа, или преступлю что едино от сїх всіх, или не пребуду в едности принятой со святою католическою церковью, тим самим лишен буду сана своего, без всякого прекословія. Списана же сїя вся биша рукою

моєю и подписани сице: Іероним Почаповскій, милостію Божією наречений єпископ Луцкій и Острозскій, власною рукою»⁹⁷.

Ця нова королівська грамота й нова присяга підчинення та послуху своєму митрополитові були останніми актами в процесі піднесення св. Йосафата з архимандрита Виленського монастиря на Полоцьку катедру, на якій він і своїми трудами, а ще більше жертвою свого життя зробив для святого Об'єднання більше від усіх інших єрархів.

* * *

Такий був процес вибору й іменування Йосафата Кунцевича на єпископа-помічника, а згодом і на Полоцького архієпископа.

На основі договору, що його для добра Церкви виборола від королівської влади єрархія Київської митрополії, а теж на основі привілеїв, признаних Апостольським Престолом, можна ствердити наступне:

1. - Йосафат Кунцевич був вибраний та предложений для номінації королеві не чужими, як досі, ще й світськими чинниками, а самою єрархією, зглядно її митрополитом;

2. - Предложений своїм митрополитом, отримав він від короля грамоту тобто Привілей на користування архієпископськими добрами;

3. - Потвердження та канонічне поставлення в єпископський сан він отримав теж тільки від свого митрополита, який сам переводив інформаційний процес;

4. - Перед митрополитом та на його руки склав він присягу вірности й послуху;

5. - Митрополит теж уділив йому єпископської консекрації та виставив святительську грамоту.

На основі папської буллі «*Годиться Римському Архієреві*» та договору з королівською владою, всі ті акти були залишені єрархії, зглядно митрополитові, і про вибір та номінацію Йосафата Кунцевича, як теж усіх інших єпископів, Апостольський Престіл довідувався хіба з митрополичих урядових звітів чи принагідних листів⁹⁸.

І така практика в Київській митрополії залишилася за весь

⁹⁷ *Акты Зап. Р.*, IV, ч. 221, стор. 510-511.

⁹⁸ WELUKYJ A., *Litt. Prop. F.*, VII, n. 3177, p. 117: «*Ai semplici Vescovi si davano i Suffraganei dal Metropolitano, onde non se ne ha notizie in Propaganda*».

час її існування — стосовно резиденціяльних єпископів; стосовно ж єпископів-помічників вона тривала майже до самого кінця, бо до 1785 року, відколи потвердження та виготовлювання номінаційних булз зарезервовано Апостольському Престолові, надаючи деколи вже і титули осідків з « країн невірних ». Щодо резиденціяльних єпископів, так само було і в Галицькій митрополії, аж до останньої номінації єп. Йосафата Коциловського, якого Апостольський Престіл іменував лише в заступстві перешкодженого в тому часі митрополита; однак всі єпископи-помічники були іменовані вже вповні за нормами західнього права.

В порівнянні з Київськими митрополитами-архієпископами, в діючому новому східньому праві права архієпископів-митрополитів щодо номінації всіх єпископів значно обмежені, однак, за напрямними II Ватиканського Собору, можна предбачати, що в новому східньому кодексі вони знову будуть майже такими, якими користувалися Київські митрополити.

